

Sprawozdanie z działalności Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa w roku 2023

1. SPRAWY ORGANIZACYJNE

1.1 Podstawy prawne

Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa (dalej: SKOZK) działał w 2023 roku w oparciu o:

- *Ustawę z dnia 18 kwietnia 1985 roku o Narodowym Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa* (Dz. U. z 1985 r. Nr 21 poz. 90, Dz. U. z 2009 r. Nr 157 poz. 1241);
- *Regulamin Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa* (przyjęty Uchwałą Nr 7/2001 SKOZK z dn. 4 grudnia 2001 roku z późniejszymi zmianami);
- *Program i kierunki działania Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa* (przyjęty Uchwałą Nr 7/2022 SKOZK z dn. 28 marca 2022 roku z późniejszymi zmianami);
- *Zasady finansowania prac w obiektach zabytkowych ze środków Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa* (przyjęte Uchwałą Nr 6/2016 Prezydium SKOZK z dn. 17 czerwca 2016 roku z późniejszymi zmianami);
- *Porozumienie z dnia 24 czerwca 2016 roku w sprawie współpracy w zakresie nadzoru i kontroli nad wykorzystaniem dotacji z budżetu państwa w ramach Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa* zawarte między Kancelarią Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, SKOZK i Małopolskim Urzędem Wojewódzkim w Krakowie.

1.2 Skład osobowy

W skład SKOZK w dniu 1 stycznia 2023 roku wchodziło 138 członków.

Z głębokim żalem pożegnaliśmy w 2023 roku zmarłych członków SKOZK:

- 18 lutego prof. Witolda Cęckiewicza,
- 22 marca prof. Andrzeja Białkiewicza,
- 20 czerwca panią Barbarę Kleszczyńską.

20 czerwca 2023 roku rezygnację z członkostwa w SKOZK złożył pan dr Adolf Juzwenko.

Zarządzeniem Prezydenta RP z dnia 21 listopada 2023 roku w skład SKOZK powołani zostali:

- pan prof. dr hab. Andrzej Bednarczyk,
- pan Witold Górny,
- pan Daniel Hankus,
- pani dr Katarzyna Jagodzińska,
- pani Helena Jakubowicz,
- pani dr Agnieszka Gloria Kamińska,
- ks. Łukasz Michalczewski,
- pan Robert Piaskowski,
- pan dr hab. Rafał Quirini-Popławski,
- pan dr Jerzy Serwacki.

Uroczyste wręczenie przez Pana Prezydenta Andrzeja Dudę aktów powołań nowym członkom nastąpiło 24 listopada 2023 roku na Zamku Królewskim na Wawelu.

Stan osobowy Komitetu w dniu 31 grudnia 2023 roku wynosił 144 członków.

Funkcję przewodniczącego SKOZK pełnił w 2023 roku inż. arch. Borysław Czarakczew.

1.3 Zebrania Plenarne

W 2023 roku odbyły się trzy Zebrania Plenarne SKOZK.

31 marca w Sali „Kamieniołom im. Jana Pawła II” w plebanii kościoła św. Józefa w Podgórzu. Zebranie podsumowało i oceniło działalność Komitetu w roku poprzednim, przyjęło sprawozdanie z wykonania wieloletniej prognozy finansowej Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa (dalej: NFRZK) w roku 2022 oraz sprawozdanie z realizacji planu rzeczowo-finansowego odnowy zabytków Krakowa za rok 2022 ze środków tegoż funduszu. Dokonano aktualizacji wieloletniej prognozy finansowej NFRZK oraz przyjęto plan rzeczowo-finansowy odnowy zabytków Krakowa na 2023 rok. Ponadto Zebranie zatwierdziło sprawozdanie z działalności SKOZK w roku 2022 oraz udzieliło absolutorium Prezydium i komisjom problemowym. W związku ze śmiercią prof. dr. hab. Andrzeja Białkiewicza Komitet podjął uchwałę o uzupełnieniu składu Komisji Rewizyjnej, powołując w jej skład pana Michała Czekaja. Zebranie Plenarne wysłuchało informacji o dotychczasowym przebiegu rewaloryzacji zabytków kultury, historii i martyrologii społeczności żydowskiej Krakowa. Historyczne ujęcie zagadnienia zaprezentował dr hab. Bogusław Krasnowolski, zastępca przewodniczącego SKOZK. Pani Monika Bednarek w imieniu powstającego Muzeum Miejsca Pamięci KL Płaszów omówiła koncepcję muzeum i założenia trasy edukacyjnej na terenie dawnego niemieckiego, nazistowskiego obozu pracy i obozu koncentracyjnego – miejsca związanego ściśle z historią Zagłady żydowskiej społeczności Krakowa.

30 czerwca w sali konferencyjnej budynku „Miastoprojektu” jako miejscu związanym historycznie z powstaniem i rozwojem urbanistycznym Nowej Huty. Zebranie Plenarne dokonało zmian w *Regulaminie SKOZK* oraz przyjęło uchwałę w sprawie zasad przeprowadzania wyborów członków Prezydium. Wprowadzone zmiany ustanowiły zasadę kadencyjności mandatu członka Prezydium, która będzie miała od tej pory zastosowanie do osób wybranych do Prezydium po wejściu w życie nowych rozwiązań regulaminowych. Uchwalono powiększenie liczby członków Prezydium do 25 osób pochodzących z wyboru i będącej pochodną decyzji Prezydenta RP liczby osób wchodzących w skład Prezydium z urzędu (przewodniczący, zastępcy przewodniczącego, sekretarz Komitetu). Docelowo 25 miejsc w Prezydium pochodzących z wyboru obsadzone będzie w systemie corocznego wyboru 5 członków Prezydium na kadencję pięcioletnią. Przyjęta organizacja procesu wyborczego zakłada możliwość zgłaszania kandydatów przez każdego członka Komitetu oraz dodatkowo zgłoszenia kandydatów w liczbie odpowiadającej liczbie miejsc do obsadzenia przez Prezydium. Do wybrania w skład Prezydium niezbędne będzie uzyskanie przez kandydata w głosowaniu tajnym uczestników Zebrania Plenarnego bezwzględnej większości oddanych głosów, przy czym głosujący będą mogli oddawać na karcie wyborczej głosy na dowolną liczbę zgłoszonych kandydatów. W związku ze wzrostem cen towarów i usług Komitet w drodze uchwały podniósł począwszy od roku 2024 niezmiennie od 2017 roku współczynniki minimalnych kosztów netto wymagane od wniosków rozpatrywanych w ramach konkursów o dofinansowania z NFRZK. W ramach dyskusji ocenie poddano koncepcję inwestycji i rozwiązania konserwatorskie zawarte w otrzymanym przez SKOZK wniosku na rok 2023 o udzielenie dofinansowania do remontu nawierzchni dziedzińca klasztoru Norbertanek na Zwierzyńcu. Zaktualizowano *Program i kierunki działania SKOZK*, uwzględniając powołanie do życia przez Prezydenta RP nowego pomnika historii na terenie Krakowa, obejmującego zespół architektoniczny i urbanistyczny dzielnicy Nowa Huta. W nawiązaniu do tej zmiany przeprowadzono dyskusję po prezentacji przez dr. inż. arch. Jana Janczykowskiego, dr. hab. Waldemara Komo-

rowskiego i dr. inż. arch. Martę A. Urbańską referatów eksperckich poświęconych walorom urbanistycznym, problematyce konserwatorskiej i dziedzictwu poindustrialnemu Nowej Huty.

24 listopada w Sali Senatorskiej Zamku Królewskiego na Wawelu. Zebranie było formą uroczystego podsumowania 45-lecia istnienia Komitetu, który zebrał się po raz pierwszy w tej samej sali 18 grudnia 1978 roku. Przybyły na posiedzenie Prezydent RP Andrzej Duda wręczył wysokie odznaczenia państwowe członkom SKOZK oraz przedstawicielom środowisk naukowych i konserwatorskich zasłużonym w działalności na rzecz odnowy zabytków Krakowa, w działalności na rzecz rozwoju architektury i na polu ochrony dóbr kultury. Spośród członków Komitetu odznaczeni zostali: Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski pan Tadeusz Jakubowicz, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski architekt Borysław Czarakczew, Romuald Loegler i Kazimierz Łatak, Złotym Krzyżem Zasługi pan Daniel Hankus, a Srebrnym Krzyżem Zasługi pani Rita Pagacz-Moczarska.

Prezydent Andrzej Duda wręczył akty powołań wymienionym na wstępie niniejszego sprawozdania nowym członkom SKOZK. Pan Prezydent w swoim wystąpieniu podziękował członkom Komitetu za zaangażowanie w prace przy krakowskich zabytkach, podkreślając skalę zmian, jakie zaszły w sytuacji konserwatorskiej Krakowa od czasów zapaści ekologicznej lat 70. zeszłego stulecia.

Przewodniczący SKOZK Borysław Czarakczew w wystąpieniu przywołał genezę SKOZK oraz scharakteryzował poszczególne okresy działalności Komitetu, wspominając osoby, które wniosły największy wkład w proces odnowy zabytków Krakowa, w tym poprzednich przewodniczących SKOZK i wybitnych krakowskich teoretyków ochrony dziedzictwa. W wystąpieniu zawarta była także wizja przyszłej działalności SKOZK jako ciała multidyscyplinarnego, zdolnego do formułowania dla zespołów zabytkowych Krakowa wizji na najbliższe dekady, czerpiącego z dorobku współczesnej myśli architektonicznej i urbanistycznej, z potencjału rozmaitych dyscyplin badawczych i nauk o zarządzaniu.

Podczas zebrania członkowie SKOZK i osoby współpracujące ze SKOZK odznaczone zostały także odznakami honorowymi samorządu terytorialnego: Krzyżami Małopolski oraz odznakami „Honoris Gratia” miasta Krakowa. Dzięki uprzejmości dyrekcji Zamku Królewskiego na Wawelu członkowie SKOZK po zakończeniu obrad mieli możliwość obejrzenia oczekujących na udostępnienie publiczności renesansowych piwnic zamkowych, które w ramach II edycji projektów kluczowych NFRZK zostały po kompleksowej konserwacji i restauracji zaadaptowane na studialny magazyn nowożytnego detalu architektonicznego pod nazwą „Wawelskie Lapidarium”.

Ponadto w 2023 roku zorganizowano trzy spotkania ogólne członków SKOZK o charakterze nieroboczym.

7 września w Pałacu „Pod Krzysztofory” – głównej siedzibie Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, w ramach międzynarodowych obchodów jubileuszu 45-lecia wpisu Krakowa na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO i 45-lecia powołania SKOZK odbył się pokaz filmu dokumentalnego o SKOZK pt. „Kamienie mają głos, by przeszłość opowiedzieć przyszłości” w reżyserii Marty Węgiel, a następnie dyskusja panelowa na kanwie filmu. Dokonano także otwarcia wystawy „45 lat odnowy Krakowa – miasta na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO” przygotowanej przez Biuro SKOZK we współpracy z Muzeum Historycznym Miasta Krakowa. Wieczorem tego dnia, w obecności członków SKOZK, władz miasta i przybyłych na obchody obu jubileuszy delegacji zagranicznych miała miejsce uroczysta prezentacja odnowionego Ołtarza Wita Stwosza w bazylice Mariackiej, po której gospodarz miejsca, ks. dr Dariusz Raś, odebrał z rąk Sneški Quaedvlieg-Mihailović, sekretarz generalnej organizacji Europa Nostra, i prof. Jacka Purchli, wiceprzewodniczącego tej organizacji, Europejską Nagrodę Dziedzictwa Europa Nostra przyznaną przez Komisję Europejską za pośrednictwem organizacji Europa Nostra dla najważniejszych przedsięwzięć związanych z ochroną i rozwojem dziedzictwa kulturowego Europy. Zamknięciem dnia był bankiet wydany przez SKOZK dla delegacji krajowych i zagranicznych w salach Międzynarodowego Centrum Kultury. Kolejnego dnia w Sali Obrad Rady Miasta Krakowa odbyła się konferencja z udziałem delegacji zagranicznych

poświęcona ochronie miejsc światowego dziedzictwa, a wieczorem – odsłonięcie na zewnętrznym dziedzińcu Zamku Królewskiego na Wawelu tablicy upamiętniającej wpis Krakowa na Listę Światowego Dziedzictwa w 1978 roku.

13 listopada członkowie SKOZK zwiedzili ekspozycję Muzeum Dominikanów w najstarszych pomieszczeniach klasztoru tego zakonu w Krakowie, zrealizowaną w latach 2016–2020 w ramach I edycji projektów kluczowych NFRZK. Po wystawie prezentującej najcenniejsze dzieła sztuki z klasztorów dominikańskich z terenów dawnej Rzeczypospolitej oprowadził członków Komitetu wybitny znawca sztuki średniowiecznej prof. dr hab. Marek Walczak, członek SKOZK i jeden z inicjatorów powstania Muzeum.

18 grudnia w gmachu głównym Muzeum XX. Czartoryskich miało miejsce spotkanie przedświąteczne członków Komitetu zamykające obchody 45. rocznicy powołania SKOZK. Odczytane zostały listy gratulacyjne od wiceprezesa Rady Ministrów, Ministra Obrony Narodowej Władysława Kosiniaka-Kamysza oraz od poseł Doroty Marek. Życzenia sukcesów w dalszej działalności złożyli Komitetowi p.o. Przewodniczącego Rady Miasta pan Artur Buszek i Jego Magnificencja Rektor Politechniki Krakowskiej prof. dr hab. Andrzej Szarata. Pełnomocnik Prezydenta Miasta Krakowa ds. Kultury pan Robert Piaskowski w formie prezentacji przedstawił najnowsze założenia strategii Krakowa w zakresie opieki nad dziedzictwem materialnym i niematerialnym miasta.

Zebrania Plenarne SKOZK w 2023 roku przyjęły następujące uchwały:

W dniu **31 marca**:

- Nr 1/2023 w sprawie sprawozdania z wykonania prognozy finansowej NFRZK za 2022 rok;
- Nr 2/2023 w sprawie sprawozdania z realizacji planu odnowy zabytków Krakowa za rok 2022;
- Nr 3/2023 w sprawie zmiany wieloletniej prognozy finansowej NFRZK – objęcia dofinansowaniem projektów kluczowych na lata 2023–2026 i przedsięwzięć wieloletnich etapowanych na lata 2023–2025;
- Nr 4/2023 w sprawie planu rzeczowo-finansowego odnowy zabytków Krakowa na 2023 rok ze środków NFRZK;
- Nr 5/2023 w sprawie zatwierdzenia sprawozdania z działalności SKOZK w roku 2022 oraz udzielenia absolutorium Prezydium i komisjom problemowym;
- Nr 6/2023 w sprawie zapewnienia ciągłości przedsięwzięć rewaloryzacyjnych podejmowanych w 2023 roku;
- Nr 7/2023 w sprawie uzupełnienia składu Komisji Rewizyjnej SKOZK.

W dniu **30 czerwca**:

- Nr 8/2023 w sprawie sprostowania omyłek pisarskich w *Sprawozdaniu z realizacji planu rzeczowo-finansowego odnowy zabytków Krakowa za rok 2022 ze środków NFRZK*;
- Nr 9/2023 w sprawie zmiany *Regulaminu SKOZK*;
- Nr 10/2023 w sprawie zasad przeprowadzania wyborów członków Prezydium SKOZK;
- Nr 11/2023 w sprawie zmian w *Programie i kierunkach działania SKOZK*;
- Nr 12/2023 w sprawie zmiany wieloletniej prognozy finansowej NFRZK – określenia minimalnych kosztów netto będących warunkiem dopuszczenia wniosków o dofinansowanie z NFRZK do rozpatrzenia w trybie konkursowym.

1.4 Prezydium

Zgodnie z *Regulaminem SKOZK* pieczę nad bieżącą działalnością Komitetu sprawowało jego Prezydium.

Prezydium SKOZK odbyło w 2023 roku 8 posiedzeń w dniach: 22 marca, 31 marca, 29 maja, 30 czerwca, 10 lipca, 18 września, 13 listopada, 11 grudnia. Prezydium oprócz spraw bieżących zajmowało się na każdym z posiedzeń odrębną tematyką wiodącą. I tak:

22 marca Prezydium przyjęło dokumenty sprawozdawcze i planistyczne do przedłożenia Zebraniu Plenarnemu. W drodze uchwały Prezydium zwołało na dzień 31 marca Zebranie Plenarne SKOZK oraz upoważniło Przewodniczącego SKOZK do określenia na drodze zarządzenia możliwości zdalnego uczestnictwa w obradach i zdalnego głosowania w trybie jawnym w przypadku wystąpienia sytuacji o charakterze nadzwyczajnym. Dodatkowo wysłuchano opinii komisji problemowych i przeprowadzono dyskusję nad propozycjami zmian w *Zasadach finansowania prac w obiektach zabytkowych ze środków NFRZK*. Dotyczyły one m.in. aktualizacji listy pomników historii na terenie Krakowa o zespół architektoniczny i urbanistyczny dzielnicy Nowa Huta, doprecyzowania zasad realizacji zadań objętych wieloletnią prognozą finansową NFRZK w okresie między początkiem roku kalendarzowego a dniem zawarcia umowy o dofinansowanie na dany rok. Omówiono także zagadnienie uściślenia zasad polityki Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego wobec beneficjentów dokonujących wyboru wykonawcy prac w sposób niezgodny ze standardami NFRZK przyjętymi dla beneficjentów niezobligowanych ustawowo do stosowania przepisów prawa zamówień publicznych.

31 marca Prezydium zebrało się bezpośrednio po Zebraniu Plenarnym w sali „Kamieniołom im. Jana Pawła II” przy kościele św. Józefa w Podgórzu. Przyjęto w drodze uchwały omówione 22 marca zmiany w *Zasadach finansowania prac w obiektach zabytkowych ze środków NFRZK*.

29 maja Prezydium postanowiło w drodze uchwały o zwołaniu 30 czerwca Zebrania Plenarnego, o przyjęciu projektów dokumentów do przedłożenia na to posiedzenie oraz o ustaleniu porządku obrad zebrania. Prezydium zadecydowało o przedstawieniu Zebraniu Plenarnemu projektu uchwały zmieniającej *Regulamin SKOZK* poprzez wprowadzenie zasady kadencyjności członkostwa w Prezydium, a także projektu uchwały korygującej zgłoszone przez Małopolski Urząd Wojewódzki omyłki pisarskie w sprawozdaniu z realizacji planu rzeczowo-finansowego odnowy zabytków Krakowa ze środków NFRZK za rok 2022. Ponadto Prezydium pozytywnie zaopiniowało projekt uchwały w sprawie zmian *Programu i kierunków działania SKOZK* oraz w sprawie zmiany minimalnych kosztów netto zadań będących warunkiem dopuszczenia do rozpatrzenia wniosków o dofinansowanie z NFRZK w trybie konkursowym. Prezydium zapoznało się z informacją dyrektora Wydziału Rewaloryzacji Zabytków Krakowa i Dziedzictwa Narodowego Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie (dalej: WRZKiDN MUW) Joanny Florkiewicz-Kamieniarczyk o zaawansowaniu realizacji planu odnowy zabytków Krakowa ze środków NFRZK. Prezydium dokonało korekty planu rzeczowo-finansowego odnowy zabytków Krakowa i aktualizacji wieloletniej prognozy finansowej NFRZK. Do planu dodano 21 nowych zadań, w tym 3 projekty kluczowe, z planu skreślono 2 zadania. Prezydium wysłuchało ponadto wniosków Komisji Techniczno-Konserwatorskiej w sprawach stanu awaryjnego malowidła w klasztorze Augustianów, ustaleń z wizji lokalnej na terenie klasztoru Norbertanek na Zwierzyńcu oraz niektórych założeń konserwatorskich projektu kluczowego realizowanego na terenie Starego Cmentarza Podgórskiego. Prezydium przyjęło uchwałę w sprawie zmian w *Zasadach finansowania prac w obiektach zabytkowych ze środków NFRZK* doprecyzowującą przepisy regulujące zasady współdziałania współwłaścicieli zabytku przy występowaniu o dofinansowanie z NFRZK na gruncie przepisów odnoszących się do czynności wykraczających poza zakres zwykłego zarządu nieruchomością. Prezydium przyjęło informację Biura SKOZK o stanie na dzień 31 grudnia 2022 roku egzekucji zasądzonych na rzecz Komitetu nawiązek.

30 czerwca Prezydium zebrało się bezpośrednio przed Zebraniem Plenarnym w gmachu „Miastoprojekt”. Prezydium po wysłuchaniu dodatkowej opinii Komisji Prawno-Organizacyjnej podjęło uchwałę modyfikującą przyjęte wcześniej zapisy w *Zasadach finansowania prac w obiektach zabytkowych ze środków NFRZK* dotyczące umocowania osób składających wnioski o dofinansowanie w przypadku zabytków będących przedmiotem współwłasności.

10 lipca Prezydium wysłuchało informacji Przewodniczącego SKOZK Borysława Czarakcziewa w sprawach bieżących, w tym relacji z przeprowadzonych przez Urząd Miasta Krakowa konsultacji w sprawie projektu nowych stoisk dla kwiaciarek z Rynku Głównego. Prezydium zapoznało się

z informacją dyrektor WRZKiDN MUW Joanny Florkiewicz-Kamieniarczyk o stanie realizacji planu NFRZK po pierwszym półroczu. Prezydium dokonało korekty planu rzeczowo-finansowego odnowy zabytków Krakowa i aktualizacji wieloletniej prognozy finansowej NFRZK. W ramach drugiej w 2023 roku korekty do planu wprowadzono 14 nowych zadań, w tym 1 projekt kluczowy, z planu skreślono 4 zadania. Po korekcie plan obejmował 132 zadania. Prezydium zaakceptowało zaktualizowane wzory formularzy wniosków o dofinansowania z NFRZK w ramach priorytetów operacyjnych I–V.

18 września Prezydium przyjęło uchwałę w sprawie sprostowania omyłek pisarskich w Uchwale Nr 9/2023 Prezydium SKOZK z dnia 10 lipca 2023 roku w sprawie zmian w wieloletniej prognozie finansowej NFRZK na lata 2023–2027. Prezydium zapoznało się z informacją dyrektor WRZKiDN MUW Joanny Florkiewicz-Kamieniarczyk o zaawansowaniu realizacji planu odnowy zabytków Krakowa ze środków NFRZK. Prezydium dokonało trzeciej korekty planu rzeczowo-finansowego odnowy zabytków Krakowa i aktualizacji wieloletniej prognozy finansowej NFRZK. Do planu dodano 11 nowych zadań, z planu skreślono 1 zadanie. Po korekcie plan objął 142 zadania.

13 listopada Prezydium wysłuchało informacji dyrektor WRZKiDN MUW Joanny Florkiewicz-Kamieniarczyk o realizacji planu rzeczowo-finansowego odnowy zabytków Krakowa ze środków NFRZK po trzech kwartałach 2023 roku. Dokonano czwartej korekty planu i aktualizacji wieloletniej prognozy finansowej. Z planu skreślono 2 zadania. Po korekcie plan objął 140 zadań. Prezydium postanowiło w drodze uchwały o zwołaniu uroczystego Zebrania Plenarnego na Zamku Królewskiej na Wawelu w dniu 24 listopada. Przyjęto uchwałę w sprawie dodania do *Zasad finansowania prac w obiektach zabytkowych ze środków NFRZK* zapisu uwzględniającego powołanie przez Prezydenta RP nowego pomnika historii obejmującego opactwo cysterskie w Krakowie-Mogile. Prezydium wysłuchało prezentacji Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków dr. inż. arch. Piotra Turkiewicza na temat planu zarządzania krakowskim miejscem światowego dziedzictwa UNESCO.

11 grudnia Prezydium zapoznało się z informacją dyrektor WRZKiDN MUW Joanny Florkiewicz-Kamieniarczyk o stanie realizacji planu rzeczowo-finansowego odnowy zabytków Krakowa ze środków NFRZK. Dokonano piątej w tym roku korekty planu oraz zaktualizowano wieloletnią prognozę finansową NFRZK. Liczba zadań w planie nie uległa zmianie. W drodze uchwały sprostowano omyłki pisarskie w uchwale nr 16/2023 Prezydium SKOZK z 13 listopada 2023 roku. W celu realizacji zapisów rozdziału III.3 *Programu i kierunków działania SKOZK* przyjęto uchwałę określającą ramowe wskaźniki finansowe, jakie winien spełniać projekt planu rzeczowo-finansowego odnowy zabytków Krakowa ze środków NFRZK na rok następny (wartość dofinansowań do zadań realizowanych w obrębie pomników historii w ogóle wydatków NFRZK nie mniejsza niż 80,00%, wartość dofinansowań z NFRZK w ogólnej wartości zadań objętych projektem planu nie większa niż 54,60%). Prezydium ustaliło składy zespołów sterujących dokonujących wstępnej oceny wniosków o przyznanie dofinansowania z NFRZK do zadań na rok 2024 i do przedsięwzięć wieloletnich etapowanych na lata 2024–2025 i 2024–2026. Prezydium przeprowadziło dyskusję nad założeniami planu zarządzania miejscem światowego dziedzictwa UNESCO dla historycznego centrum Krakowa – w związku z wystąpieniem Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na poprzednim posiedzeniu Prezydium. Ponadto Prezydium wysłuchało informacji pana Roberta Piaskowskiego, pełnomocnika Prezydenta Miasta ds. Kultury, na temat planów utworzenia w Krakowie centrum interpretacji miejsca światowego dziedzictwa.

Prezydium SKOZK w 2023 roku przyjęło następujące uchwały:

W dniu **21 marca**:

– Nr 1/2023 w sprawie zwołania Zebrania Plenarnego w dniu 31 marca 2023 roku i przyjęcia projektów dokumentów do przedłożenia na to posiedzenie.

W dniu **31 marca**:

– Nr 2/2023 w sprawie zmian w *Zasadach finansowania prac w obiektach zabytkowych ze środków NFRZK*.

W dniu 29 maja:

- Nr 3/2023 w sprawie zwołania Zebrania Plenarnego w dniu 30 czerwca 2023 roku i przyjęcia dokumentów do przedłożenia na to zebranie;
- Nr 4/2023 w sprawie zmian w wieloletniej prognozie finansowej NFRZK na lata 2023–2027;
- Nr 5/2023 w sprawie niezbędnych korekt w planie rzeczowo-finansowym odnowy zabytków Krakowa;
- Nr 6/2023 w sprawie zmian w *Zasadach finansowania prac w obiektach zabytkowych ze środków NFRZK* (Uchwała uchylona Uchwałą Prezydium SKOZK Nr 8/2023 z dnia 30 czerwca 2023 roku)
- Nr 7/2023 w sprawie przyjęcia informacji o stanie na dzień 31 grudnia 2022 roku egzekucji nawiązek zasądzonych na rzecz SKOZK.

W dniu 30 czerwca:

- Nr 8/2023 w sprawie zmian w *Zasadach finansowania prac w obiektach zabytkowych ze środków NFRZK*.

W dniu 10 lipca:

- Nr 9/2023 w sprawie zmian w wieloletniej prognozie finansowej NFRZK na lata 2023–2027;
- Nr 10/2023 w sprawie oceny realizacji planu rzeczowo-finansowego odnowy zabytków Krakowa po pierwszym półroczu 2023 roku i niezbędnych korekt w planie;
- Nr 11/2023 w sprawie określenia wzorów formularzy wniosków o przyznanie dofinansowania z NFRZK.

W dniu 18 września:

- Nr 12/2023 w sprawie sprostowania omyłek pisarskich w Uchwale Nr 9/2023 Prezydium SKOZK z dnia 10 lipca 2023 roku w sprawie zmian w wieloletniej prognozie finansowej NFRZK na lata 2023–2027;
- Nr 13/2023 w sprawie zmian w wieloletniej prognozie finansowej NFRZK na lata 2023–2027;
- Nr 14/2023 w sprawie niezbędnych korekt w planie rzeczowo-finansowym odnowy zabytków Krakowa.

W dniu 13 listopada:

- Nr 15/2023 w sprawie zmian w wieloletniej prognozie finansowej NFRZK na lata 2023–2027;
- Nr 16/2023 w sprawie oceny realizacji planu rzeczowo-finansowego odnowy zabytków Krakowa po trzech kwartałach 2023 roku i niezbędnych korekt w planie;
- Nr 17/2023 w sprawie zwołania Zebrania Plenarnego w dniu 24 listopada 2023 roku;
- Nr 18/2023 w sprawie zmian w *Zasadach finansowania prac w obiektach zabytkowych ze środków NFRZK*.

W dniu 11 grudnia:

- Nr 19/2023 w sprawie sprostowania omyłek pisarskich w Uchwale Nr 16/2023 Prezydium SKOZK z dnia 13 listopada 2023 roku w sprawie oceny realizacji planu rzeczowo-finansowego odnowy zabytków Krakowa po trzech kwartałach 2023 roku i niezbędnych korekt w planie;
- Nr 20/2023 w sprawie zmian w wieloletniej prognozie finansowej NFRZK na lata 2023–2027;
- Nr 21/2023 w sprawie niezbędnych korekt w planie rzeczowo-finansowym odnowy zabytków Krakowa;
- Nr 22/2023 w sprawie założeń ramowych do projektu planu rzeczowo-finansowego odnowy zabytków Krakowa na rok 2024 ze środków NFRZK;
- Nr 23/2023 w sprawie składu osobowego zespołów sterujących priorytetów operacyjnych II–V NFRZK do spraw oceny wniosków o dofinansowanie zadań na rok 2024 i przedsięwzięć wieloletnich etapowanych na lata 2024–2025 i 2024–2026.

1.5 Komisje problemowe i zespoły sterujące priorytetów operacyjnych

Komisje problemowe SKOZK, tj.:

- Komisja Programowania i Oceny Realizacji,

- Komisja Finansowa,
- Komisja Prawno-Organizacyjna,
- Komisja Ochrony Krajobrazu Kulturowego Krakowa,
- Komisja Inicjatyw Społecznych i Edukacji o Dziedzictwie Krakowa,
- Komisja Techniczno-Konserwatorska

powołane są do realizacji zadań przewidzianych w *Regulaminie SKOZK*, w tym przygotowywania niezbędnych informacji, wniosków, analiz i opinii o projektach uchwał władz Komitetu.

Działalność **Komisji Programowania i Oceny Realizacji** opisana jest niżej w pkt 2.2 sprawozdania.

Działalność **Komisji Finansowej** opisana jest niżej w pkt 3 sprawozdania.

Zasadniczym zadaniem **Komisji Prawno-Organizacyjnej** SKOZK było opiniowanie pod względem prawnym projektów uchwał organów SKOZK, w tym wszelkich zmian regulaminów. W 2023 roku komisja zebrała się na sześciu posiedzeniach w dniach: 20 marca, 24 maja, 7 lipca, 14 września, 8 listopada i 7 grudnia. Komisja kontynuowała prace nad zmianami w *Regulaminie SKOZK* związanymi z wprowadzeniem zasady kadencyjności członków Prezydium Komitetu. Efekty prac komisji zostały przyjęte w formie uchwał przez Zebranie Plenarne w dniu 30 czerwca. Pracom komisji przewodniczył prof. dr hab. Piotr Dobosz. Funkcję zastępcy przewodniczącego komisji pełniła dr hab. Małgorzata Podrecka.

Komisja Ochrony Krajobrazu Kulturowego Krakowa nie prowadziła w 2023 roku działalności.

Komisja Inicjatyw Społecznych i Edukacji o Dziedzictwie Krakowa nie prowadziła w 2023 roku działalności poza indywidualną aktywnością członków komisji w dziedzinach wchodzących w zakres jej zadań.

Działalność **Komisji Techniczno-Konserwatorskiej** opisana jest niżej w pkt 2.3 sprawozdania.

W 2023 roku prowadziły w ramach SKOZK działalność **zespoły sterujące priorytetów operacyjnych NFRZK**. Działalność zespołów w zakresie rozpatrzenia wniosków o przyznanie dofinansowań na rok 2023 została opisana w sprawozdaniu z działalności SKOZK za rok 2022, natomiast w zakresie rozpatrzenia wniosków na rok 2024 opisana jest niżej w pkt 2.1 sprawozdania.

1.6 Współpraca instytucjonalna

W 2023 roku SKOZK kontynuował zawieranie porozumień o współpracy instytucjonalnej z podmiotami zaangażowanymi w ochronę dziedzictwa.

7 sierpnia 2023 roku podpisano porozumienie o współpracy z **Gminą Miejską Kraków**, które dotyczyło wspólnej organizacji obchodów 45. rocznicy wpisania Krakowa na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO i 45. rocznicy powstania Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa w dniach 7 i 8 września 2023 roku w Krakowie.

23 sierpnia 2023 roku podpisano porozumienie o współpracy z **Muzeum Historycznym Miasta Krakowa** w zakresie wspólnego przygotowania i realizacji wystawy planszowej pt. „45 lat odnowy Krakowa – miasta na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO” obrazującej genezę SKOZK i najważniejsze przedsięwzięcia rewaloryzacyjne zrealizowane w Krakowie w okresie od 1978 roku do 2023 roku ukazane na tle wydarzeń z życia miasta. Szczegółowa informacja o wystawie znajduje się w rozdziale 5.1 niniejszego sprawozdania.

Przewodniczący SKOZK objął w 2023 roku patronatem Komitetu: I kongres Bezpieczeństwa Dziedzictwa „Nowe technologie w służbie ochrony dóbr kultury” zorganizowany przez Akademię Marynarki Wojennej i Instytut Bezpieczeństwa Dziedzictwa (31 maja – 2 czerwca), konferencję naukową „Cele zrównoważonego rozwoju a zarządzanie krajobrazem kulturowym i jego elementami” zorganizowaną przez Katedrę Architektury Politechniki Krakowskiej (19–20 października) oraz konferencję naukową „Zabytki i Energia 2023 – czynnik ekologiczny w ochronie zabytków”, organizo-

waną przez Małopolskie Laboratorium Budownictwa Energooszczędnej Politechniki Krakowskiej (16–17 listopada).

1.7 Biuro SKOZK

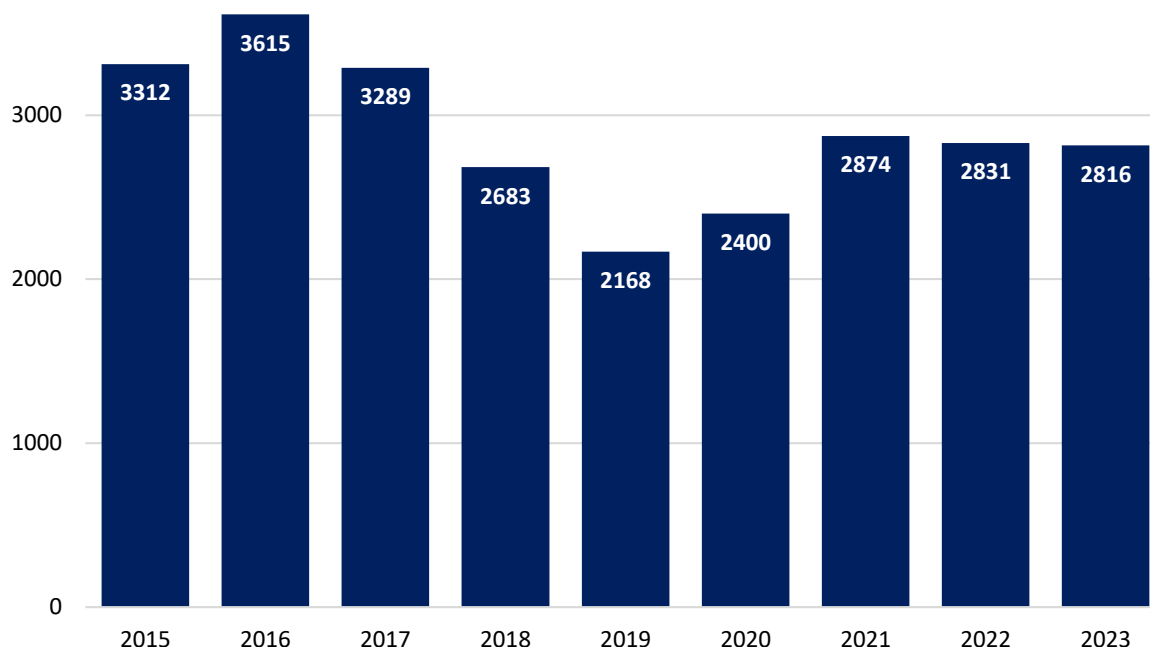
Za obsługę organizacyjną Zebrania Plenarnego, Prezydium, komisji problemowych, zespołów sterujących priorytetów operacyjnych i zespołów roboczych Komitetu, za przygotowywanie projektów uchwał, dokumentów i wychodzącej korespondencji SKOZK, a także za nabór i weryfikację formalną wniosków o dofinansowania z NFRZK odpowiadało **Biuro SKOZK** będące stałym organem pracy Komitetu, finansowane ze środków Kancelarii Prezydenta RP.

Pracami Biura kierował dyrektor **Maciej Wilamowski**. W Biurze w dniu 31 grudnia 2023 roku zatrudnionych było na podstawie umowy o pracę 5 osób w ramach 5 etatów: 1 etatu dyrektora Biura, 3 etatów pracowników prowadzących bezpośrednią obsługę organizacyjną SKOZK, 1 etatu związanego z obsługą sekretariatu (bez zmian w stosunku do roku poprzedniego). Dwóch pracowników Biura posiadało stopień doktora nauk humanistycznych.

Biuro prawidłowo realizowało zadania, które wynikają z *Regulaminu Biura SKOZK* i bieżących zaleceń władz Komitetu i kierownictwa Kancelarii Prezydenta RP. Dyrektor Biura brał udział z głosem doradczym w posiedzeniach komisji, zespołów sterujących i zespołów roboczych, a pracownicy Biura pełnili funkcje ich sekretarzy.

Biuro odpowiadało za weryfikację pod względem formalnym wpływających wniosków o dofinansowania z NFRZK, prowadziło w tym zakresie korespondencję z wnioskodawcami i sporządzało rejestry wniosków.

W 2023 roku Biuro zorganizowało i obsłużyło 43 posiedzenia organów statutowych i innych ciał kolegialnych działających w ramach Komitetu oraz przygotowało projekty 35 uchwał i 46 załączników do uchwał. Sekretariat Biura zarejestrował w 2023 roku łącznie z wnioskami o dofinansowania 2816 pism przychodzących i wychodzących.

Wykres 1. Łączna liczba jednostek korespondencji przychodzącej i wychodzącej zarejestrowanych przez Biuro SKOZK w poszczególnych latach

Pracownicy Biura SKOZK w 2023 roku wzięli udział w 56 komisjach konserwatorskich organizowanych w obiektach objętych dofinansowaniem z NFRZK (w 2021 roku – w 38, w 2022 roku – w 53).

Do zadań Biura SKOZK należała także opieka nad skarbonami NFRZK i prowadzenie przy ich pomocy zbiórki publicznej zarejestrowanej w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji pod numerem 2015/4227/OR i nazwą „Na odnowę zabytków Krakowa – Narodowy Fundusz Rewaloryzacji Zabytków Krakowa”. Za opiekę nad skarbonami i prowadzenie zbiórki odpowiedzialny był pracownik Biura pan Michał Skoczylas. Dwie skarby zlokalizowane są od 1978 roku w Rynku Głównym i na Wawelu, trzecia od roku 2015 w terminalu Portu Lotniczego im. Jana Pawła II w Krakowie-Balicach, czwarta od 2017 roku na zewnętrznym dziedzińcu opactwa w Tyńcu. Na przełomie 2022 i 2023 roku wprowadzona została do użytku piąta, miniaturowa skarbna umieszczona dzięki życzliwości dyrekcji Muzeum Narodowego w Krakowie w gmachu głównym Muzeum XX. Czarotoryskich – oddziału Muzeum Narodowego. Środki zgromadzone w skarbonach w całości zasilają rachunek bankowy NFRZK. Wyniki finansowe zbiórki przedstawiono niżej w rozdziale 3 sprawozdania.

Dyrektor Biura zgodnie z poleceniami kierownictwa Kancelarii Prezydenta RP brał udział w posiedzeniach komisji sejmowych i senackich poświęconych sprawozdaniu z realizacji budżetu w 2023 roku i projektowi ustawy budżetowej na rok 2024. Był także członkiem powołanego przez Prezydenta Miasta Krakowa zespołu opiniującego wnioski na rok 2024 o udzielenie dotacji celowej z budżetu Gminy Miejskiej Kraków z przeznaczeniem na prace przy zabytkach położonych na obszarze Gminy Miejskiej Kraków i niestanowiących jej wyłącznej własności.

Działalność Biura SKOZK w zakresie informacji i edukacji, w tym organizacja wystawy jubileuszowej z okazji 45. rocznicy powstania Komitetu, opisana jest niżej w pkt 5.1 sprawozdania.

Udział pracowników Biura w kontrolach z wykorzystania środków NFRZK opisany jest niżej w rozdziale 4 sprawozdania.

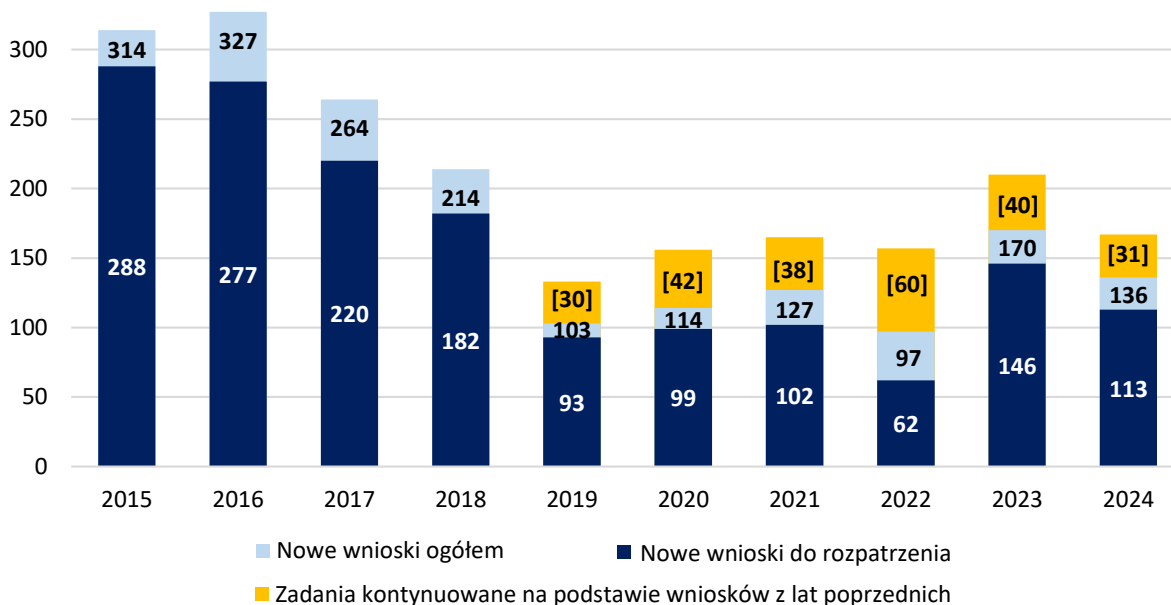
2. DZIAŁALNOŚĆ PROGRAMOWA I W ZAKRESIE OCENY REALIZACJI

2.1 Działalność zespołów sterujących priorytetów operacyjnych

Działanie **zespołów sterujących priorytetów operacyjnych** NFRZK służyło przygotowaniu materiałów do projektu planu rzeczowo-finansowego odnowy zabytków Krakowa w roku 2024 ze środków NFRZK.

Łącznie do SKOZK do 4 marca 2024 roku (tj. do dnia zamknięcia ostatniego rejestru wniosków) wpłynęło 136 wniosków o przyznanie dofinansowania w roku 2024 i latach następnych: 13 wniosków w trybie projektów kluczowych (dotyczących projektów objętych wcześniej promesami SKOZK), 115 wniosków w trybie konkursowym oraz 8 wniosków złożonych po 1 stycznia 2024 w trybie pozakonkursowym. Jednocześnie zapisy wieloletniej prognozy finansowej obligowały SKOZK do objęcia w 2024 roku finansowaniem 31 przedsięwzięć wieloletnich etapowanych przechodzących z lat ubiegłych pod warunkiem stwierdzenia poprawnego wykonania i rozliczenia etapów prac z roku poprzedniego. W 2024 roku zespoły sterujące priorytetów operacyjnych II–V nie obejmowały oceną wniosków złożonych w trybie pozakonkursowym. Wnioski te będą podlegały ocenie bezpośrednio przez komisje problemowe i Prezydium SKOZK w trakcie roku, w miarę wolnych środków NFRZK. Analiza (zob. Wykres 2) wskazuje, że rok 2024 przyniósł stabilizację liczby wniosków o dofinansowania na poziomie nieco wyższym niż średnia z poprzednich 5 lat. Podobnie jak w roku poprzednim, udział dopuszczonych od roku budżetowego 2023 do finansowania wniosków dotyczących zabytków ewidencyjnych był znaczący. Z ogólnej liczby złożonych do 6 marca 2024 roku 136 wniosków o dofinansowanie obiektów ewidencyjnych dotyczyły 24 wnioski.

Wpływ na stabilizację liczby wniosków mogło mieć zaostrzenie w 2024 roku wymogów kwotowych w zakresie minimalnych kosztów netto zadania podlegającego ocenie w trybie konkursowym. Zmienione po raz pierwszy od 2017 roku progi kwotowe kosztów netto zostały podniesione w priorytetach operacyjnych: „II. Obiekty użyteczności publicznej” (z 250.000,00 zł do 325.000,00 zł), „IV. Obiekty mieszkalne i usługowe” (ze 150.000,00 zł do 225.000,00 zł) i „V. Kaplice grobowe,

Wykres 2. Liczba wniosków o przyznanie dofinansowania z NFRZK w poszczególnych latach według stanu z chwili przyjęcia rocznego planu rzeczowo-finansowego

nagrobki, pomniki cmentarne i zespoły zieleni komponowanej” (z 10.000,00 zł do 20.000,00 zł dla obiektów cmentarnych i ich zespołów oraz ze 150.000,00 zł do 200.000,00 zł dla zespołów zieleni komponowanej).

Zespoły sterujące priorytetów operacyjnych NFRZK dokonywały oceny wniosków o dofinansowanie z NFRZK przedstawiając listy rankingowe wniosków i rekomendacje, w tym rekomendacje w sprawie przyznania na dane zadanie na wniosek beneficjenta dofinansowania z NFRZK w wysokości ponad 50% koniecznych nakładów. Podstawę pracy zespołów stanowił *Regulamin pracy zespołów sterujących priorytetów operacyjnych NFRZK* nadany Uchwałą Nr 12/2016 Prezydium SKOZK z dnia 2 lipca 2016 roku. Stosowane przez zespoły kryteria oceny punktowej określone zostały w uchwałach SKOZK o ustanowieniu wieloletnich prognoz finansowych NFRZK. Członkowie zespołów złożyli pisemne deklaracje bezstronności i poufności, a w przypadku powzięcia informacji o istnieniu okoliczności mogącej budzić uzasadnione wątpliwości co do ich bezstronności – pisemne oświadczenia o wyłączeniu się w odpowiednim zakresie z czynności zespołu.

2.1.1 Działalność zespołu sterującego priorytetu operacyjnego „II. Obiekty użyteczności publicznej”

Zespół sterujący priorytetu operacyjnego „II. Obiekty użyteczności publicznej” w zakresie rozpatrzenia wniosków o przyznanie dofinansowań z NFRZK do zadań realizowanych w roku 2024 i przedsięwzięć wieloletnich etapowanych realizowanych w latach 2024–2026 działał w składzie: **dr hab. Bogusław Krasnowolski – przewodniczący**, dr hab. Monika Bogdanowska – zastępca przewodniczącego, dr Zbigniew Beiersdorf, dr Beata Biedrońska-Słota, dr hab. Andrzej Gaczoł, dr inż. arch. Jan Janczykowski, inż. arch. Mikołaj Kornecki, doc. dr hab. Roman Kozłowski, prof. dr hab. Zdzisław Noga, prof. dr hab. Jacek Purchla, Aldona Sudacka, prof. dr hab. Andrzej Szczerski, prof. dr hab. Jan Święch, prof. dr hab. Stanisław Waltoś oraz inż. arch. Jerzy Zbiegień – członkowie. Powołany w skład zespołu dr Łukasz Galusek nie wziął udziału w jego pracach.

W ramach priorytetu operacyjnego wpłynęły do SKOZK w trybie konkursowym 34 wnioski, z czego Biuro SKOZK po przeprowadzeniu weryfikacji wniosków (w tym pod kątem terminowości złożenia, poprawności, kompletności) zakwalifikowało do rozpatrzenia 31 wniosków, 1 wniosek przekwalifikowano do innego priorytetu operacyjnego, 2 wnioski z powodów formalnych zwrócono wnioskodawcom bez rozpatrzenia.

Zespół odbył 2 posiedzenia poświęcone ocenie wniosków (22 lutego i 1 marca 2024 roku).

Efekt prac zespołu sterującego jest przyjęta 1 marca 2024 roku lista rankingowa wniosków o przyznanie w ramach priorytetu dofinansowań do zadań realizowanych w roku 2024 i przedsięwzięć wieloletnich etapowanych realizowanych w latach 2024–2026. Nie tworzono osobnej listy rankingowej wniosków w ramach działania „II.1 Twierdza Kraków”, umieszczając je na jednolitej liście rankingowej całego priorytetu operacyjnego. Zespół rekomendował **20** zadań podlegających jego ocenie do uwzględnienia w planie rzeczowo-finansowym, **3** zadania rekomendował do umieszczenia na liście rezerwowej, a **8** zadań nie zostało rekomendowanych do uwzględnienia w planie rzeczowo-finansowym, z czego 1 zadaniu zespół nie udzielił rekomendacji do umieszczenia w planie z powodu wystąpienia okoliczności niepodlegających bezpośrednio ocenie w ramach przyjętych kryteriów punktacji.

2.1.2. Działalność zespołu sterującego priorytetu operacyjnego „III. Obiekty sakralne”

Zespół sterujący priorytetu operacyjnego „III. Obiekty sakralne” w zakresie rozpatrzenia wniosków o przyznanie dofinansowań z NFRZK do zadań realizowanych w roku 2024 i przedsięwzięć wieloletnich etapowanych realizowanych w latach 2024–2026 działał w składzie: **dr hab. Bogusław Krasnowolski – przewodniczący**, dr Beata Biedrońska-Słota, dr Paweł Boliński, Krzysztof Czyżewski, dr hab. Wojciech Drelicharz, prof. dr hab. Marcin Fabiański, prof. Grażyna Korpala, ks. dr Andrzej J. Nowobilski, Irena Palca, dr hab. Paweł Pencakowski, dr hab. Rafał Quirini-Popławski, dr hab. Mieczysław Rokosz, ks. prof. dr hab. Jacek Urban, dr hab. Marek Walczak, Emil Zaitz – członkowie. Powołany w skład Zespołu w charakterze zastępcy przewodniczącego dr hab. Andrzej Betlej nie wziął udziału w jego pracach.

W ramach priorytetu operacyjnego wpłynęło do SKOZK w trybie konkursowym **29** wniosków. Biuro SKOZK po przeprowadzeniu weryfikacji wniosków (w tym pod kątem terminowości złożenia, poprawności, kompletności) zakwalifikowało do rozpatrzenia **26** wniosków, **2** wnioski z powodów formalnych zwrócono wnioskodawcom bez rozpatrzenia, **1** wniosek został przekwalifikowany do innego priorytetu operacyjnego.

Zespół odbył 2 posiedzenia poświęcone ocenie wniosków (15 lutego i 28 lutego 2024 roku).

Efekt pracy zespołu sterującego jest przyjęta 28 lutego 2024 roku lista rankingowa wniosków o przyznanie w ramach priorytetu dofinansowań do zadań realizowanych w roku 2024 i przedsięwzięć wieloletnich etapowanych realizowanych w latach 2024–2026.

Zespół rekomendował **12** zadań do uwzględnienia w planie rzeczowo-finansowym i **14** zadań do umieszczenia na liście rezerwowej.

2.1.3 Działalność zespołu sterującego priorytetu operacyjnego „IV. Obiekty mieszkalne i usługowe”

Zespół sterujący priorytetu operacyjnego „IV. Obiekty mieszkalne i usługowe” w zakresie rozpatrzenia wniosków o przyznanie dofinansowań z NFRZK do zadań realizowanych w roku 2024 i przedsięwzięć wieloletnich etapowanych realizowanych w latach 2024–2026 działał w składzie: **prof. dr hab. Jerzy Zdrada – przewodniczący**, dr Andrzej Siwek – zastępca przewodniczącego, dr Zbigniew Beiersdorf, dr hab. Monika Bogdanowska, dr Paweł Dettloff, prof. dr hab. Bogusław Dopart, Witold Górny, dr inż. arch. Jan Janczykowski, dr hab. Waldemar Komorowski, arch. Krystyna Łyczakowska, prof. dr hab. Zdzisław Pietrzyk, Halina Rojkowska-Tasak, prof. dr hab. Krzysztof Stopka, dr inż. arch. Marta Urbańska, dr inż. arch. Krzysztof Wielgus – członkowie.

W ramach priorytetu operacyjnego wpłynęło do SKOZK w trybie konkursowym **50 wniosków**. Biuro SKOZK po przeprowadzeniu weryfikacji wniosków (w tym pod kątem terminowości złożenia, poprawności, kompletności) zakwalifikowało do rozpatrzenia **37** wniosków, **2** wnioski przekwalifikowano do

innego priorytetu operacyjnego, **3** wnioski zostały wycofane przez wnioskodawców, **8** wniosków z powodów formalnych zwrócono wnioskodawcom bez rozpatrzenia.

Zespół odbył 2 posiedzenia poświęcone ocenie wniosków (21 lutego i 1 marca 2024 roku).

Efektom pracy zespołu sterującego jest lista rankingowa wniosków o przyznanie w ramach priorytetu dofinansowań do zadań realizowanych w roku 2024 i przedsięwzięć wieloletnich etapowanych realizowanych w latach 2024–2026 z dnia 1 marca 2024 roku.

Zespół rekomendował 17 zadań do uwzględnienia w planie rzeczowo-finansowym i 10 zadań do umieszczenia na liście rezerwowej, a 10 zadaniom nie udzielił rekomendacji do uwzględnienia w planie rzeczowo-finansowym.

2.1.4 Działalność zespołu sterującego priorytetu operacyjnego „V. Kaplice grobowe, nagrobki, pomniki cmentarne i zespoły zieleni komponowanej”

Zespół sterujący priorytetu operacyjnego „V. Kaplice grobowe, nagrobki, pomniki cmentarne i zespoły zieleni komponowanej” w zakresie rozpatrzenia wniosków o przyznanie dofinansowań z Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa do zadań realizowanych w roku 2024 i przedsięwzięć wieloletnich etapowanych realizowanych w latach 2024–2026 działał w składzie: **Michał Koziół – przewodniczący**, Liliana Sonik – zastępca przewodniczącego, dr Karolina Grodziska, prof. dr hab. Zbigniew Myczkowski, Irena Palca, Wacław Passowicz, dr hab. Mieczysław Rokosz, dr hab. Marian Wołkowski-Wolski – członkowie.

W ramach priorytetu operacyjnego wpłynęło do SKOZK **6 wniosków**. Biuro SKOZK po przeprowadzeniu weryfikacji wniosków (w tym pod kątem terminowości złożenia, poprawności, kompletności) zakwalifikowało wszystkie wnioski do rozpatrzenia.

Zespół odbył 1 posiedzenie poświęcone ocenie wniosków (4 marca 2024 roku).

Efektom prac zespołu sterującego są przyjęte 4 marca 2024 roku listy rankingowe wniosków o przyznanie w ramach priorytetu dofinansowań do zadań realizowanych w roku 2024 i przedsięwzięć wieloletnich etapowanych realizowanych w latach 2024–2026.

W ramach wniosków nieobjętych działaniami szczegółowymi zespół rekomendował do uwzględnienia w planie rzeczowo-finansowym **3** zadania podlegające jego ocenie. W ramach listy rankingowej wniosków objętych działaniem „V.1 Cmentarz Rakowicki – księga historii Polski” zespół rekomendował **1** zadanie podlegające jego ocenie do uwzględnienia w planie rzeczowo-finansowym. **2** zadaniom zespół nie udzielił rekomendacji do uwzględnienia w planie rzeczowo-finansowym.

2.2 Działalność Komisji Programowania i Oceny Realizacji

Zasadniczym zadaniem Komisji Programowania i Oceny Realizacji było czuwanie nad właściwą pod względem merytorycznym realizacją rocznego planu rzeczowo-finansowego odnowy zabytków Krakowa. Pracom komisji przewodniczył **dr hab. Bogusław Krasnowolski**. Funkcję zastępcy przewodniczącego komisji pełniła dr Beata Biedrońska-Słota.

W 2023 roku komisja zebrała się na 8 posiedzeniach w dniach: 20 marca, 25 maja, 2 czerwca, 6 lipca, 14 września, 11 października, 8 listopada, 7 grudnia.

W 2023 roku przyjęty plan rzeczowo-finansowy korygowany był pięciokrotnie. Propozycje korekt opracowywane przez WRZKiDN MUW opiniowane były przez komisję w zakresie wynikającym z tematyki jej działania, a następnie przedkładane Prezydium SKOZK do rozpatrzenia. Realizując regulaminowy obowiązek czuwania nad właściwym przebiegiem prac finansowanych z NFRZK, członkowie komisji w 2023 roku uczestniczyli w komisjach typowania robót, przeglądu i oceny realizacji oraz odbiorów końcowych w poszczególnych obiektach. Dało to możliwość bieżącej kontroli przebiegu procesu inwestycyjnego oraz konsultacji wykonawców i inwestorów z ekspertami

wchodzącymi w skład komisji. Ponadto członkowie komisji zbierali się doraźnie celem oceny stanu zachowania i potrzeb wybranych zabytków w perspektywie ich potencjalnej przyszłej odnowy przy udziale środków NFRZK.

W 2023 roku komisja przeprowadziła 2 wizytacje obiektów zabytkowych niezwiązane z aktualnie finansowanymi zadaniami. 2 czerwca komisja zapoznała się w zespole kościelno-klasztornym Wirytek przy ul. Krowoderskiej 16 z potrzebami konserwatorskimi, ze szczególnym uwzględnieniem drewnianej kaplicy w ogrodzie. Komisja stwierdziła tu pilną potrzebę podjęcia prac zabezpieczających, a w dalszej perspektywie – konserwatorskich i budowlanych. 11 października komisja zapoznała się z bieżącym stanem i planami rewaloryzacji budynku przy ul. Sławkowskiej 32 / ul. Pijarskiej 7 należącego do Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Komisja stwierdziła potrzebę remontu budynku, zwracając przy tym uwagę dysponentowi zabytku na konieczność przeprowadzenia wyprzedzająco dogłębnego rozpoznania historycznego i konserwatorskiego obiektu, w tym wykonania badań na obecność zabytkowych malowideł ściennych.

Ponadto 2 października członkowie komisji wzięli udział w siedzibie Muzeum Sztuki Współczesnej MOCAK w prezentacji założeń kompleksowego remontu konserwatorskiego willi „Kossakówka” stanowiącego część realizowanego w tym obiekcie projektu kluczowego NFRZK. W prezentacji uczestniczyli przedstawiciele firmy ARCO System Sp. z o.o. odpowiedzialnej na wykonanie remontu, autorzy rozpoznania historycznego willi, autorzy dokumentacji projektowej oraz muzealnicy odpowiedzialni za organizację w willi muzeum poświęconego rodzinie Kossaków.

2.3 Działalność Komisji Techniczno-Konserwatorskiej

Zadaniem komisji jest opiniowanie na wniosek Przewodniczącego lub Prezydium Komitetu rozwiązań konserwatorskich, technicznych, budowlanych i inżynierskich zawartych w wybranych wnioskach o przyznanie dofinansowania z NFRZK pod kątem efektywności proponowanych nakładów finansowych i identyfikacja ryzyk natury konserwatorskiej i inżynierskiej. Pracami komisji kierowała **dr hab. Monika Bogdanowska**. W okresie objętym sprawozdaniem komisja zebrała się czterokrotnie.

21 kwietnia komisja dokonała przeglądu zadań NFRZK na rok 2023 cechujących się szczególną złożonością zagadnień konserwatorskich. Głównym przedmiotem dyskusji była renowacja nawierzchni dziedzińca klasztoru Norbertanek na Zwierzyńcu, znajdująca się na liście zadań rezerwowych priorytetu operacyjnego „III. Obiekty sakralne”. Do zaopiniowania przyjętych rozwiązań materiałowych zaproszono jako eksperta spoza SKOZK prof. dr. hab. Jacka Matyszkiewicza, specjalistę w zakresie geologii strukturalnej z Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. Komisja odnotowała wagę wykorzystania w planowanej wymianie nawierzchni w miarę możliwości kamienia wapiennego pochodzenia rodzimego, postulując ograniczenie działań do niezbędnego zakresu – poprawy dojścia do klasztoru i wymiany najbardziej uszkodzonych obszarów, z pozostawieniem nawierzchni dotychczasowej w miejscach, gdzie jest ona w relatywnie dobrym stanie. Dodatkowo poruszono kwestię drzew rosnących na dziedzińcu. Komisja zaleciła odstąpienie od wycinki drzew niestwarzających zagrożenia, a pierwotnie proponowanych do usunięcia z uwagi na kolizję z przebiegiem inwestycji. Zwrócono także uwagę na potrzebę uzupełnienia ekspertyzy dendrologicznej o zalecenia pielęgnacyjne dla drzew przeznaczonych do zachowania. Omawiając z kolei znajdujący się na liście zadań rezerwowych priorytetu operacyjnego „II. Obiekty użyteczności publicznej” remont budowlano-konserwatorski i zabezpieczenie konstrukcyjne muru ogrodzeniowego Cmentarza Żydowskiego tzw. Nowego, komisja zarekomendowała etapowanie prac z dokładnym ustaleniem zakresu dla każdego odcinka, z uwzględnieniem potrzeby ograniczenia kosztów oraz uproszczeniem zakresu robót (np. przemurowania zamiast palowania, rezygnacja z hydrofobizacji czy izolacji fundamentów – na rzecz reprofilacji terenu). W zakresie oceny założeń programowych zadań objętych dofi-

nansowaniami w planie NFRZK na rok 2023 omówiono konserwację kamiennej posadzki w nawie południowej archikatedry na Wawelu. Komisja podkreśliła konieczność dokładnego rozpoznania podłoża i przestrzeni pod posadzką oraz odczytania układu wentylacyjnego podziemi. W odniesieniu do rewaloryzacji Starego Cmentarza Podgórskiego postawiono pytania o zasadność wyboru kostki betonowej jako nawierzchni ścieżek, zasadność montażu na terenie cmentarza oświetlenia i o sposób docelowej ekspozycji w formie lapidarium szczątków niezachowanych nagrobków.

19 maja komisja przeprowadziła wizję lokalną na terenie Starego Cmentarza Podgórskiego. Wnioski z wizji, zbieżne z wcześniejszymi uwagami komisji, zostały następnie przekazane przez Przewodniczącego SKOZK inwestorowi – Zarządowi Cmentarza Komunalnych.

25 maja komisja zapoznała się na miejscu z awaryjnym stanem gotyckiego malowidła ściennego z wyobrażeniem św. Augustyna w krużgankach klasztoru Augustianów – pojawiającymi się rozwarstwieniami, śladów wilgoci i zasoleń. W wizji lokalnej brał udział ekspert spoza SKOZK – pani dr Dorota Białek-Kostecka z Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. Komisja zapoznała się z historią wcześniejszych konserwacji malowidła oraz przedstawiła listę postulowanych badań służących ustaleniu źródeł zawilgocenia.

29 maja komisja w towarzystwie reprezentantów inwestora – Parafii Najświętszego Salwatora, rady parafialnej i projektanta przeprowadziła wizję lokalną na dziedzińcu przy klasztorze Norbertanek na Zwierzyńcu, zapoznając się ze złym stanem nawierzchni dziedzińca, a także schodząc do piwnic okalających dziedziniec zabudowań celem oceny stopnia zawilgocenia partii fundamentowych.

Uwzględniając ostateczną opinię Komisji Techniczno-Konserwatorskiej sformułowaną po wizji lokalnej oraz przebieg poświęconej problematyce dziedzińca dyskusji podczas Zebrania Plenarnego SKOZK w dniu 30 czerwca, Przewodniczący SKOZK pismem z dnia 11 lipca 2023 roku poinformował inwestora – Parafię Najświętszego Salwatora – że podziela ogólny pogląd o potrzebie remontu dziedzińca jednego z najstarszych klasztorów żeńskich na ziemiach polskich SKOZK nie widzi możliwości wsparcia działań skutkujących wycięciem drzew, które w świetle ekspertyzy dendrologicznej nie stwarzają zagrożenia pod względem statyki, a jedynie kolidują z zamierzonymi pracami budowlanymi. Przewodniczący zwrócił się tym samym do posiadającej komplet niezbędnych pozwoleń administracyjnych Parafii z sugestią dokonania ponownej analizy przyjętych założeń projektowych. Ponadto celem racjonalizacji gospodarowania środkami finansowymi Przewodniczący SKOZK poprosił inwestora o przeprowadzenia ponownej analizy celowości wykonywania odpowiadających za ok. 40% kosztów zadania izolacji pionowych budynków położonych wokół dziedzińca, jak również o dodatkowe rozpoznanie ryzyka natrafienia w obrębie dziedzińca na relikty archeologiczne dawnej zabudowy mogące wymagać nieuwzględnionych w budżecie zadania, a kosztownych badań i zabiegów konserwatorskich. Inwestor został także poproszony o wyprzedzające rozpoznania dostępności rodzimego kamienia wapiennego pochodzącego np. z rozbiórek, jak również o przedstawienie zasad późniejszego korzystania z dziedzińca minimalizujących ryzyko nanoszenia zimą przez samochody soli drogowej powodującej destrukcję kamienia wapiennego. Zadanie dotyczące remontu nawierzchni dziedzińca klasztoru Norbertanek ostatecznie nie zostało objęte w 2023 roku dofinansowaniem z NFRZK.

2.4 Realizacja planu odnowy zabytków Krakowa na rok 2023 ze środków NFRZK

2.4.1 Założenia strategiczne

Podstawowe założenie strategiczne odnowy zabytków Krakowa w roku 2023 zawarte były w dokumencie *Program i kierunki działania SKOZK* (Uchwała Nr 7/2022 SKOZK z dnia 28 marca 2022 roku). Zgodnie z tym dokumentem w doborze zadań do planu rzeczowo-finansowego odnowy zabytków Krakowa ze środków NFRZK Komitet dokonywał oceny wartości proponowanych zadań pod kątem zabytkowej i historycznej wartości obiektu i jego wyposażenia, autentyczności zabytkowej substancji

i konstrukcji, stanu zachowania (przy priorytetowym traktowaniu zabytków szczególnie zagrożonych), możliwości współpracy z beneficjentem (preferując zadania realizowane przy znaczącym wkładzie finansowym inwestora), a także pod kątem stopnia zaawansowania prac, traktując preferencyjnie zadania kontynuowane. Przyjęta w 2022 roku strategia SKOZK położyła ponadto nacisk na kwestię ochrony *genius loci* poszczególnych zabytków i całych zespołów urbanistycznych – zespołu materialnych i niematerialnych właściwości danych miejsc wpływających na ich społecznie utrwalony odbiór emocjonalny i intelektualny. Kryterium ochrony *genius loci* zostało zastosowane po raz pierwszy do oceny wniosków w 2022 roku w ramach konkursu II edycji projektów kluczowych NFRZK.

Zarazem zgodnie z przyjętą strategią Komitet oceniał wnioskowane zadania także pod kątem rangi poszczególnych zabytków w ujętych hierarchicznie kompozycjach urbanistycznych, wśród których najwyższą wartość zachowują zespoły objęte wpisem na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO (Wawel, historyczne centrum Krakowa w obrębie Plant, Kazimierz i Stradom). Niższą wagę w tym kryterium przypisano pozostałym obszarom uznanym za pomniki historii (w zakresie wpisów na listę pomników historii dokonanych zarządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w 1994 roku i rozporządzeniami Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w 2017 roku: terenom pomiędzy Plantami a drugą obwodnicą, osiemnastowiecznemu Podgórzu, dawnemu przedmieściu Wesoła, Kopcu Kościuszki z otoczeniem i opactwu Benedyktynów w Tyńcu), najniższą zaś wagę enklawom na obrzeżach miasta związanym z dawnymi układami wiejskimi, relikdami wiejskiego krajobrazu, zespołami rezydencjonalnymi i sakralnymi oraz zespołami fortecznymi, a także z wybitnymi realizacjami architektonicznymi XX wieku.

Przyjęte założenia strategiczne znalazły swoje odzwierciedlenie w zasadach oceny wniosków przez zespoły sterujące. W przypadku zadań związanych z zabytkowymi budynkami (priorytety II i III), a także z zespołami zieleni komponowanej (priorytet V) przedmiotem oceny eksperckiej (stanowiącej do 65% ogółu punktów możliwych do otrzymania przez wniosek) była wartość artystyczna, historyczna lub naukowa chroniona w ramach danego zadania (do 25% punktów), konieczność wykonania prac wynikająca ze stanu substancji zabytkowej (do 20% punktów) i ranga obiektu w układzie urbanistycznym (do 20% punktów). Dla tego ostatniego kryterium przyjęto zróżnicowane górne i dolne limity punktacji dla poszczególnych obszarów – przy zachowaniu preferencji dla Wawelu, Starego Miasta i Kazimierza, niższym dolnym limicie punktacji dla obszarów położonych poza obrębem wpisu na listę UNESCO, lecz w granicach pomników historii, oraz najniższym zakresie możliwej punktacji dla enklaw zabytkowych poza obszarami pomników historii. Na podstawie doświadczeń lat poprzednich w roku 2019 Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa postanowił wprowadzić odrębny system punktacji eksperckiej dla wniosków rozpatrywanych w ramach priorytetu „IV. Obiekty mieszkalne i usługowe”, zakładający ocenę wartości artystycznej, historycznej lub naukowej chronionej wnioskowanym zadania (do 25% punktów), konieczności wykonania prac wynikającej ze stanu substancji zabytkowej (do 25% punktów), rangi obiektu w układzie urbanistycznym (do 10% punktów) i zgodności wnioskowanego zadania z założeniami strategicznymi zawartymi w *Programie i kierunkach działania SKOZK* (do 5% punktów). Ocena wniosków rozpatrywanych we wszystkich priorytetach uwzględnia także obiektywną ocenę parametryczną (do 35% możliwych do otrzymania przez wniosek punktów, z czego 5% w przypadku objęcia obiektu finansowaniem z NFRZK w dwóch poprzednich latach oraz do 30% za zadeklarowany wkład własny – proporcjonalnie do jego wysokości).

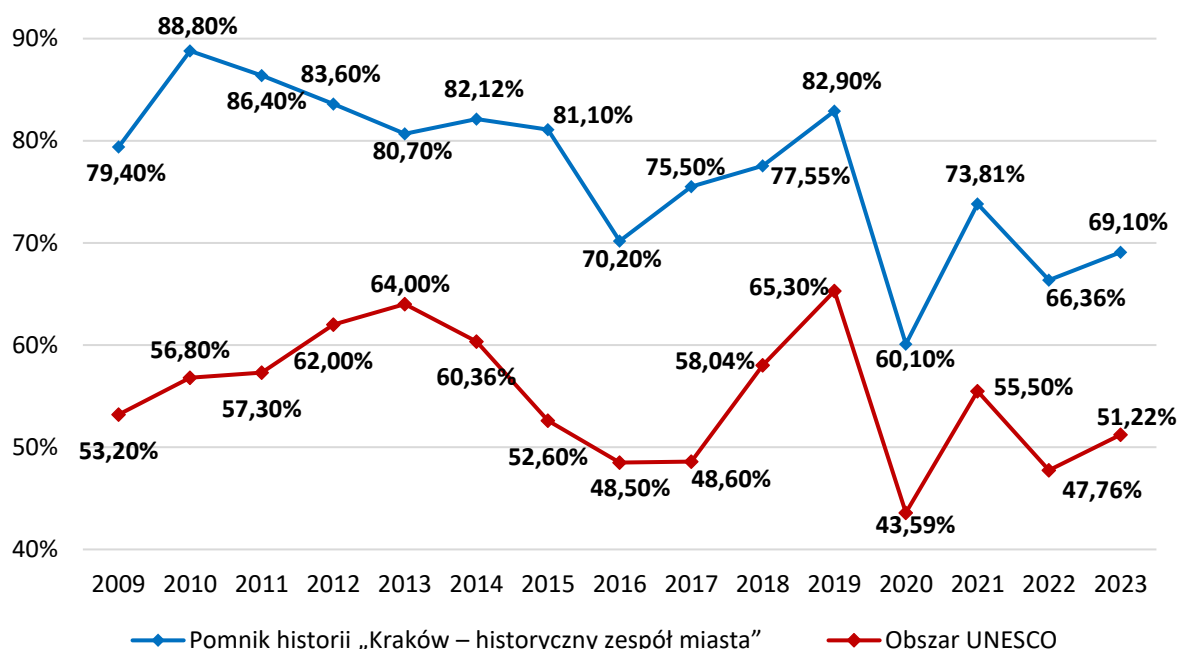
Plan rzeczowo-finansowy odnowy zabytków Krakowa zgodnie z przyjętą praktyką realizowano w podziale na priorytety i działania. Alokacje finansowe do poszczególnych priorytetów i działań ustalane były kwotowo w aktualizowanej na bieżąco wieloletniej prognozie finansowej NFRZK. W 2023 roku dofinansowania z NFRZK udzielane były wzorem roku poprzedniego w ramach następujących działań priorytetów i działań:

- Priorytetu operacyjnego „I. Projekty kluczowe”,
- Priorytetu operacyjnego „II. Obiekty użyteczności publicznej”, zawierającego działanie „II.1 Twierdza Kraków”,
- Priorytetu operacyjnego „III. Obiekty sakralne”,
- Priorytetu operacyjnego „IV. Obiekty mieszkalne i usługowe”,
- Priorytetu operacyjnego „V. Kaplice grobowe, nagrobki, pomniki cmentarne i zespoły zieleni komponowanej” zawierającego działanie „V.1 Cmentarz Rakowicki – księga historii Polski”.

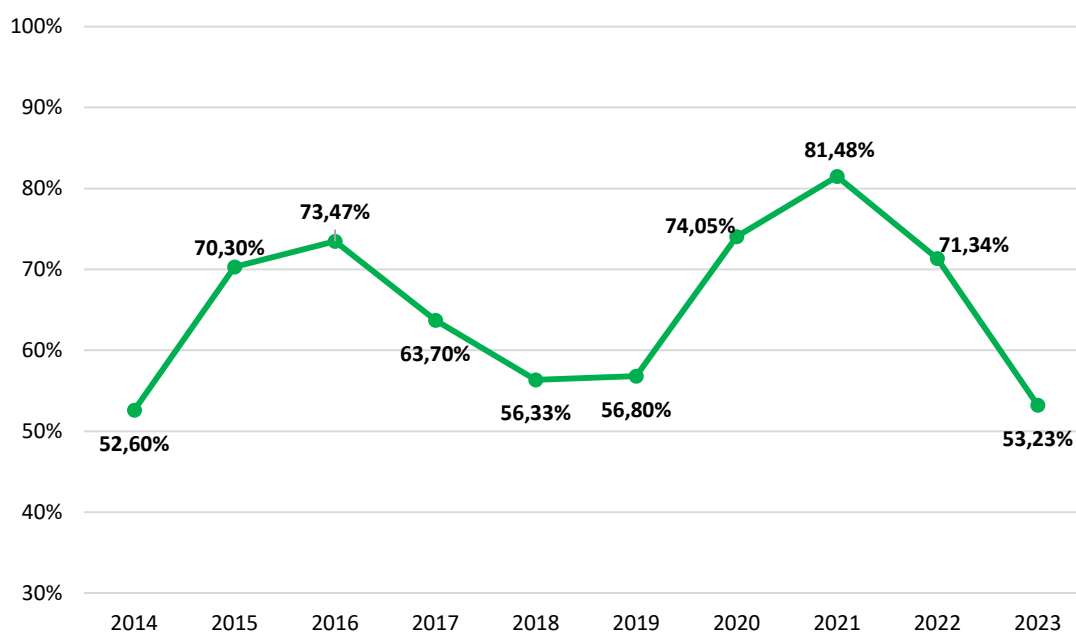
Na zadania zrealizowane na wszystkich obszarach uznanych za pomniki historii przeznaczono w 2023 roku z NFRZK 30.738.521,14 zł, tj. 82,58% ogółu wydatkowanych środków Funduszu. Z tej sumy 25.721.075,90 zł, tj. 69,10% ogółu wydatkowanych środków Funduszu, przypadło na historyczne centrum miasta wpisane na listę pomników historii w 1994 roku. Wskaźnik zaangażowania NFRZK w szeroko rozumiany śródmiejski zespół zabytkowy wykazał zatem wzrost rok do roku, mieszcząc się zarazem w piętnastoletnim horyzoncie czasowym w lekkim trendzie spadkowym (zob. Wykres 3).

Z kolei na zadania realizowane w centralnej części pomnika historii, stanowiącej od 1978 roku przedmiot wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, przeznaczono z NFRZK w 2023 roku kwotę 19.064.881,72 zł, tj. 51,22% ogółu wydatków. Analogicznie jak w przypadku pomnika historii obejmującego centrum Krakowa nastąpił tu w stosunku do roku poprzedniego wzrost udziału procentowego w ogólnej sumie wydatków Funduszu (zob. Wykres 3). Duży wpływ na to miała realizacja w obrębie wpisanym na listę UNESCO aż 9 z ogólnej liczby 14 prowadzonych w 2023 roku projektów kluczowych NFRZK. Świadczy to, że formuła projektów kluczowych sprzyja koncentracji nakładów NFRZK na obszarze Krakowa najcenniejszym z punktu widzenia światowego dziedzictwa. Zjawisko to było obserwowane także w okresie realizacji I edycji projektów kluczowych, kiedy współczynnik koncentracji nakładów NFRZK na obszarze światowego dziedzictwa wzrósł między rokiem 2016 a rokiem 2019 z 48,50% do 65,30%.

Wykres 3. Udział wydatków z NFRZK na prace w obiektach zlokalizowanych na terenie objętym wpisem na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz na obszarze pomnika historii „Kraków – historyczny zespół miasta” w skali wszystkich wydatków NFRZK w poszczególnych latach

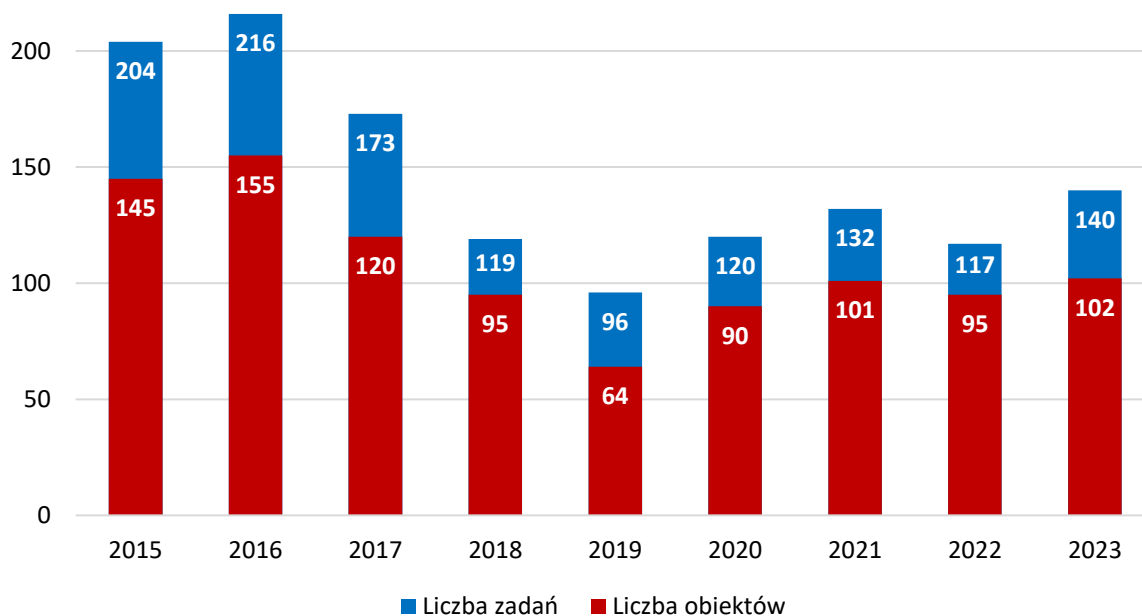
Jak wynika z raportowanego corocznie Ministerstwu Finansów miernika wykonania budżetu zadaniowego o nazwie „Liczba zadań objętych dofinansowaniem z NFRZK w stosunku do zgłoszonych potrzeb”, liczba zadań objętych ostatecznie finansowaniem w ramach planu rzeczowo-finansowego odnowy zabytków Krakowa na 2023 rok odpowiadała **53,23%** liczby wniosków i zgłoszeń projektów kluczowych zawierających oczekiwania wobec NFRZK dotyczące roku 2023. Należy podkreślić, że miernik ten, bazując na prostym porównaniu liczby wniosków z liczbą dofinansowanych zadań, nie odwzorowuje precyzyjnie stopnia zaspokojenia potrzeb w zakresie rewaloryzacji zabytków Krakowa. Wynika to z pominięcia przy konstruowaniu miernika faktu, że w wielu przypadkach zadania wprowadzane są do planu NFRZK w postaci odpowiadającej jedynie części zakresu finansowo-rzeczowego ujętego we wniosku. Na poziom realizacji miernika wpływa także to, w jakim zakresie danego roku dotyczą potrzeby zgłaszane w latach poprzednich w ramach wniosków o dofinansowanie projektów kluczowych lub przedsięwzięć wieloletnich etapowanych. I tak w latach 2017–2019 na obniżenie poziomu miernika wpływ miał jednorazowy napływ zapotrzebowań na te lata w ramach przeprowadzonego w 2016 roku naboru zgłoszeń do I edycji projektów kluczowych. Z upływem 2019 roku zgłoszone w tym konkursie potrzeby przestały już być uwzględniane przy obliczeniu miernika, co przy jednoczesnym odłożeniu w czasie początku kolejnej edycji projektów kluczowych spowodowało w latach 2020 i 2021 wzrost statystycznego poziomu zaspokojenia potrzeb. W kolejnym okresie, w związku z przeprowadzonym w 2022 roku naborem zgłoszeń do II edycji projektów kluczowych NFRZK na lata 2022–2024 wskaźnik potrzeb został ponownie zasilony grupą zgłoszeń z trzyletnim horyzontem czasowym, skutkiem czego było odwróceniem trendu i spadek poziomu realizacji miernika w latach 2022 i 2023.

Wykres 4. Miernik wykonania budżetu zadaniowego „Liczba zadań objętych dofinansowaniem z NFRZK w stosunku do zgłoszonych potrzeb” w poszczególnych latach

2.4.2 Osiągnięte rezultaty konserwatorskie

W roku 2023 zrealizowano przy udziale środków NFRZK 140 zadań w 102 obiektach zabytkowych (w rozumieniu pozycji w rejestrze zabytków nieruchomości, tj. niezależnie od faktycznej liczby budowli objętych ochroną na podstawie jednego wpisu do rejestru zabytków). Analizując te wielkości w ujęciu historycznym (zob. wykres 5) odnotować należy wzrost obu wskaźników w porównaniu do roku 2022.

Wykres 5. Liczba obiektów i zadań objętych dofinansowaniem z NFRZK w poszczególnych latach

Do **najważniejszych rezultatów** osiągniętych w 2023 roku przy wykorzystaniu środków NFRZK należy zaliczyć:

- w zespole **Zamku Królewskiego na Wawelu**, w ramach projektu kluczowego NFRZK, wykonanie pełnego remontu pochodzących z lat 20. XVI wieku piwnic pod wschodnim skrzydłem zamku wraz z ich przystosowaniem do potrzeb nowej trasy turystycznej i studialnego magazynu detalu architektonicznego. Prace objęły niedostępne dotąd dla zwiedzających sale o powierzchni ponad 500 m² oraz pomieszczenie z dawną studnią zamkową. W odnowionych piwnicach odwiedzający Wawel mogą już zwiedzać ekspozycję „Wawelskie Lapidarium” opowiadającą o dziejach rezydencji królewskiej przez pryzmat odpowiednio wyeksponowanych relikwów portali, kolumn, kartuszy herbowych i innych dzieł dawnych kamieniarzy;
- również w zespole **Zamku Królewskiego na Wawelu** zakończenie trzyletniego remontu generalnego położonej w południowo-zachodnim narożniku dziedzińca arkadowego tzw. **Małej Baszty**;
- w **bazylice Mariackiej**, w ramach projektu kluczowego NFRZK, konserwację złotej korony na iglicy wieży Hejnałowej. Prace rozpoczęto od demontażu korony z zastosowaniem metod alpinistycznych. Elementy zabytku oczyszczono, usuwając ogniska korozji, a następnie przeprowadzono ich złocenie złotem płatkowym. Wykonano także niezbędne naprawy dekarskie ołowianego poszycia iglicy. 28 sierpnia odnowiona korona wróciła na wieżę Hejnałową;
- w **Collegium Maius UJ**, najstarszym w Polsce budynku uniwersyteckim, zakończenie trzyletniego remontu dachów. Etap prac przypadający na 2023 rok objął dach skrzydła południowego od strony Ogrodu Profesorskiego i na styku z Collegium Nowodworskiego. Pracom remontowym i konserwatorskim w ramach trzyletniego przedsięwzięcia poddane zostały także ogniomury i kominy, okucia blacharskie i rynny;
- w **zespole klasztornym Norbertanek** na Zwierzyńcu zakończenie trwających od 2019 roku prac ratunkowych przy romańskim portalu z drugiej połowy XIII wieku. Całość wieloletniego przedsięwzięcia objęła odstonięcie tkwiących w gruncie dolnych partii zabytku, konserwację wnętrza kruchty kościoła połączoną z obniżeniem jej poziomu, budowę kładki komunikacyjnej, badania archeologiczne, wykonanie izolacji przeciwwilgociowej i zabezpieczenie śladów architektury romańskiej towarzyszącej niegdyś portalowi;
- w **klasztorze Sióstr Klarysek** przy ul. Grodzkiej 54 zakończenie dwuletniej konserwacji klasztornego refektarza z bogatym wystrojem malarskim wnętrza pochodzącym z XVIII i XIX wieku.

Na szczególne wyróżnienie zasługuje także rozpoczęcie w 2023 roku, w ramach projektu kluczowego NFRK, remontu generalnego willi „Kossakówka” z przeznaczeniem na siedzibę oddziału muzealnego prezentującego fenomen artystyczny wielopokoleniowej rodziny Kossaków. Rozpoczęcie remontu wieńczy wieloletnie wysiłki SKOZK i innych środowisk Krakowa zmierzające do zapewnienia pogrążającemu się od lat w ruinie budynkowi gospodarza i funkcji stosownych do historycznego znaczenia tego obiektu. 17 maja w ogrodzie willi, w obecności przedstawicieli władz miasta i licznie przybyłych mediów Przewodniczący SKOZK Borysław Czarakczew wręczył promesę SKOZK inwestorowi – Muzeum Sztuki Współczesnej MOCAK w Krakowie. Remont rozpoczął się w drugiej połowie roku. Prace budowlane w willi w 2023 roku koncentrowały się wokół wzmocnienia posadowienia budynku.

W roku 2023 zrealizowano przy udziale dofinansowań z NFRZK prace w wielu innych obiektach zabytkowych na terenie miasta.

Na Wawelu, oprócz opisanych wyżej działań w obrębie rezydencji królewskiej, prowadzono prace w **archikatedrze**. W ramach projektu kluczowego NFRZK kontynuowano naprawy pochodzącego z lat ok. 1713–1716 barokowego hełmu Wieży Zegarowej. Wykonano badania dendrochronologiczne drewna konstrukcyjnego, dokonano oczyszczenia, dezynsekcji, uzupełnienia i zabezpieczenia antyogniowego więźby oraz rozpoczęto naprawę poszycia. W toku prac ujawniła się konieczność wymiany głównej, pięciometrowej belki konstrukcyjnej. W południowej nawie archikatedry poddano konserwacji kamienną posadzkę na odcinku od kaplicy Potockich do transeptu. Po wykonaniu skanowania podłoża z użyciem georadaru oczyszczono powierzchnię płyt kamiennych, usunięto nawarstwienia gipsowe i wadliwe uzupełnienia ubytków, sklejono płyty popękane, uzupełniono spoiny. Najbardziej zniszczone elementy, w ilości nie przekraczające 10% powierzchni, zakwalifikowano do pełnej rekonstrukcji. Po zewnętrznej stronie murów obwodowych Wawelu dyrekcja Zamku Królewskiego rozpoczęła w 2023 roku realizację projektu kluczowego NFRZK, którego celem jest rewaloryzacja drogi fortecznej prowadzącej od dolnego krańca muru cegielkowego do bramy pod Kurzą Stopą oraz samej bramy. Pierwszy etap prac objął szeroko zakrojone badania archeologiczne.

W obrębie Starego Miasta przy udziale środków NFRZK wykonano w 2023 roku szereg zadań w obiektach użyteczności publicznej. W **Sukiennicach** była to konserwacja elementów kamiennych na elewacji północno-wschodniej i południowo-zachodniej. NFRZK wsparł również awaryjną naprawę balkonu na I piętrze **kamienicy „Pod Kruki”** będącej siedzibą Międzynarodowego Centrum Kultury. W **Collegium Novum UJ** przeprowadzono interwencyjny remont uszkodzonych gzymsów i ściany szczytowej. W obrębie rozległego, posiadającego pięć skrzydeł i trzy dziedzińce **Collegium Broscianum UJ** (czyli dawnego kolegium jezuickiego) przeprowadzono remont kolejnych fragmentów elewacji oraz rozpoczęto pierwszy etap rekonstrukcji stolarki okiennej w elewacji od strony Plant. W **Barbakanie** poddano renowacji wątek ceglany elewacji południowej. W **teatrze im. Juliusza Słowackiego** wykonano remont elewacji frontowej.

Na terenie Starego Miasta prowadzono także prace w najcenniejszych zabytkach sakralnych. W **kościelach Franciszkanów**, w ramach projektu kluczowego NFRZK, rozpoczęto kompleksową konserwację nawy głównej. Kontynuowano również zadanie obejmujące konserwację obrazów stanowiących historycznie ukształtowane wyposażenie wnętrza sąsiadującego z kościołem klasztoru. Konserwacji poddano 11 obrazów, z których najstarszy pochodzi z początków XVII wieku. W **kościelach św. Piotra i Pawła** kontynuowano konserwację oryginałów barokowych figur Dwunastu Apostołów. W obrębie wirydarza tejże świątyni zakończono w 2023 roku wieloletni cykl prac archeologicznych i zabezpieczających związanych z przystosowania miejsca do potrzeb utworzonego w podziemiach kościoła **Panteonu Narodowego**. Odkryto tu w obrębie przyziemia datowanej na XIII/XIV w. kamienicy możnowładczej pozostałości nowożytniej pracowni odlewniczej (warsztatu ludwisarskiego) z pozostałościami trzech pieców odlewniczych. W **zespole klasztornym Dominikanów** przeprowadzono

remont konserwatorski elewacji furty klasztoru. W **kościelie Pijarów** dokonano napraw nieuszczelnej posadzki kamiennej w kruchcie w celu zapobieżenia przenikaniu do odnowionej niedawno krypty pod kościołem wody pochodzącej z błota i śniegu наносzonego przez wchodzących do świątyni. W **kolegiacie św. Anny** zakończono prace konserwatorskie i izolacyjne w obrębie dolnego pasa elewacji zachodniej i frontowej. W **zespole klasztornym Dominikanek „Na Gródku”** zakończono trzeci etap prac zabezpieczających klasztor pod względem konstrukcyjnym. Dodatkowo w zespole tym rozpoczęto realizację dwóch nowych zadań wieloletnich: prac naprawczych w obrębie furty oraz zaplanowanej na trzy lata konserwacji elewacji wirydarza.

Działania realizowane przy udziale środków NFRZK objęły także **kamienice i obiekty usługowe w obrębie Starego Miasta**. W **kamienicy Klemensa Bąkowskiego** przy ul. św. Jana 12, należącej do powstałego w 1896 roku Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, w ramach projektu kluczowego NFRZK konserwacji poddana została stolarka okienna i drzwiowa na I piętrze kamienicy. Przeprowadzono także badania, które ujawniły w obszarze II piętra kilka warstw malowideł ściennych z motywami architektonicznymi i roślinnymi. Najstarsze z nich pochodzą z XVII wieku, kolejne z wieków XVIII i XIX. Poddano je zabezpieczeniu w ramach dodatkowego zadania jednorocznego. We wnętrzach położonej nieopodal **kamienicy Hallerowskiej** przy ul. św. Jana 16 przy wsparciu NFRZK zabiegom konserwatorskim poddano trzy warstwy polichromii – najstarszą z drugiej połowy XVIII wieku i dwie młodsze z następnego stulecia. Wykonana została konserwacja techniczna zachowanych warstw malarskich oraz konserwacja estetyczna z częściową rekonstrukcją brakujących fragmentów. Środkami NFRZK wsparto również dwa zadania realizowane przez prywatnego inwestora w **Hotelu Francuskim**: remont konserwatorski elewacji frontowej oraz rekonstrukcję historycznej stolarki okiennej i drzwi balkonowych. W kamienicach przy **ul. Grodzkiej 28, ul. Grodzkiej 30** i przy **pl. Wszystkich Świętych 10** wsparcie NFRZK objęło remonty konserwatorskie elewacji frontowych. Szczególne znaczenie dla pejzażu Krakowa miał I etap zaplanowanego na dwa lata remontu elewacji kamienicy narożnej przy **ul. Podzamcze 14 / ul. Straszewskiego 2** położonej vis a vis głównego podejścia na Wawel. Zabytek w oparciu o wyniki badań stratygraficznych odzyskał pierwotną kolorystykę elewacji od strony wzgórza wawelskiego. Zakończono remont konserwatorski elewacji tylnych należącej do Gminy Miejskiej Kraków kamienicy „Pod Blachą” przy **Rynku Głównym 29**, w której w latach poprzednich przy wsparciu NFRZK wykonano remont dachu, elewacji frontowej i konserwację klatki schodowej z bogatym wystrojem malarskim. Z kolei w mających średniowieczną genezę kamienicach przy **Rynku Głównym 8** i **Rynku Głównym 45** oraz w kamienicy przy **ul. św. Tomasza 33** wsparto remonty znajdujących się w stanie awaryjnym dachów, a w przypadku kamienicy przy Rynku Głównym 8 także remont świetlika nad klatką schodową. Przykłady tych kamienic pokazują, że po przeszło 30 latach od zmiany ustroju w wielu najstarszych kamienicach krakowskich wciąż wymagają usuwania problemy narosłe w wyniku rabunkowej gospodarki nieruchomościami w latach komunizmu.

Mające trudny do przecenienia wpływ na ogólny wizerunek zabytkowego Krakowa remonty elewacji przeprowadzono w 2023 roku przy udziale środków NFRZK także w wielu kamienicach położonych poza obrębem Starego Miasta, zarówno na obszarze obejmującego centrum miasta pomnika historii, jak i w jego sąsiedztwie. Dotyczyło to elewacji frontowych kamienic przy ulicach św. Gertrudy 8, Starowiślnej 45, **Miodowej 2** (od strony ul. Dietla i ul. Krakowskiej), **Zwierzynieckiej 5, Długiej 18, Długiej 82** (kamienica modernistyczna ze szlachetnymi tynkami), **ul. Krupniczej 12/ Loretańskiej 2** (ukończenie trzyletniego cyklu prac), **Batorego 2, Batorego 15a, Curie-Skłodowskiej 4, Zamenhofska 13, Radziwiłłowskiej 23**, przy **pl. Na Groblach 17** i **pl. Serkowskiego 9**, a także w willebliźniaku przy al. Dembowskiego 10 i w siedzibie Wodociągów Miasta Krakowa przy **ul. Senatorskiej 1** (tu także ukończono przedsięwzięcie trzyletnie).

Na terenie dawnego miasta Kazimierza wsparciem NFRZK objęto przede wszystkim monumentalne zespoły sakralne – zabytki wielowiekowego współistnienia społeczności chrześcijańskiej i żydow-

skiej. W **kościel Paulinów „Na Skałce”**, rozpoczęto kompleksowy remont konserwatorski barokowej sadzawki św. Stanisława. W ramach etapu prac przypadającego na rok 2023 konserwacji poddane zostały otaczające sadzawkę rzeźby i elementy metalowe. Dofinansowano również wykonanie dokumentacji projektowej remontu murów ogrodzeniowych całego zespołu klasztornego. W gotyckim **kościel św. Katarzyny** w zespole klasztornym Augustianów zakończono remont konserwatorski ceglanej elewacji zachodniej i okna witrażowego, wykonując dodatkowo obróbki blacharskie z blachy ołowianej na nakrywach szkarp. W krużgankach klasztoru zabezpieczono pochodzące z początków XV wieku, zawilgocone malowidła ściennie z wyobrażeniem św. Augustyna. W gotyckim **kościel Bożego Ciała** rozpoczęto konserwację ołtarzy przyfilarowych św. Antoniego i Świętej Trójcy. Następstwem demontażu ołtarzy i ich przeniesienia do pracowni konserwatorskiej było odkrycie wmurowanych w gotycki filar w południowo-zachodniej części kościoła epitafiów zmarłego w 1587 roku Stanisława Cieniowskiego, szlachcica i rajcy kazimierskiego, oraz zmarłej w 1602 roku Katarzyny Fox. Istnienie tych epitafiów potwierdzały nowożytnie opisy kościoła, natomiast ich szczegółowa lokalizacja, podobnie jak sam fakt ich zachowania były dotąd dla badaczy jedynie przedmiotem domysłów. W związanym z kościołem Bożego Ciała **klasztorze Kanoników Regularnych Laterańskich** kontynuowano prace przy restauracji podcieni wewnętrznego dziedzińca.

Kontynuowano przy wsparciu NFRZK prace w ramach unikatowego w skali europejskiej zespołu żydowskich budynków sakralnych wznoszonych na Kazimierzu od końca XV po schyłek XIX wieku. W **Synagodze Tempel** konserwacji poddano kolejną grupę słupów podtrzymujących galerie wewnętrzne. W **Synagodze Izaaka** prowadzono remont konserwatorski w obrębie zewnętrznej klatki schodowej. Przy wsparciu NFRZK opracowano także projekt techniczny zabezpieczenia sklepienia synagogi, na którym w 2018 roku pojawiły się rysy. Po długich dyskusjach w łonie ekspertów, zgodnie z opinią rzeczoznawcy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego i stanowiskiem Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków jako metodę zabezpieczenia oszczędzającą stiukowe dekoracje sklepienia wybrano wzmocnienie konstrukcji taśmami z włókien węglowych. Tym samym nie znajdzie tu zastosowania pierwotnie brana pod uwagę, ale wiążącą się z poważną ingerencją w stiukowy wystrój sklepienia metoda oparta na zastosowaniu stalowych płaskowników.

W obrębie pozostałej części historycznego centrum Krakowa, położonej już poza obszarem wpisu na listę UNESCO, lecz stanowiącej część ustanowionego w 1994 roku pomnika historii, również prowadzono w 2023 roku prace współfinansowane z NFRZK. W **kościel św. Mikołaja** przy ul. Kopernika w ramach zadania jednorocznego wykonano ostatni etap prac konserwatorskich w kaplicy Matki Bożej Bolesnej, w której w poprzednich latach odkryto średniowieczne tynki, pozostałości najstarszej, romańskiej elewacji świątyni i gotyckie, polichromowane zacheusze. W prezbiterium kościoła zakończono konserwację stalli północnych, przywracając ich pierwotną aranżację estetyczną z zastosowaniem srebrzenia srebrem strącanym i płatkowym i złocenia złotem płatkowym. Wszystkie zdemontowane na czas konserwacji elementy stalli (w tym obrazy) wróciły na swoje miejsca. W sąsiadującym z kościołem budynku plebanii parafii św. Mikołaja kontynuowano remont dachu i elewacji. W **klasztorze Karmelitanek Bosych** przy ul. Kopernika 44 kontynuowano konserwację dzieł sztuki stanowiących wyposażenie wnętrza.

Na obszarach wchodzących w skład pomnika historii układów urbanistycznych Nowego Świata, Piasku i Kleparza, czyli dawnych przedmieść Krakowa, kontynuowano szereg zadań w budynkach użyteczności publicznej, w tym w projektowanych przez najwybitniejszych krakowskich architektów gmachach szkolnych z okresu autonomii galicyjskiej przy ul. **Lubomirskiego 19–21** i ul. **Topolowej 20–22** oraz w **dawnej Akademii Handlowej** przy ul. Kapucyńskiej 2 (tu konserwacja stolarki okiennej). W należącej do Akademii Muzycznej w Krakowie części **Pałacu „Florianka”** przy ul. Basztowej wykonano remont dachu. W sieni kamienicy przy ul. **Basztowej 23** poddano konserwacji pompejańskie dekoracje sklepienia i malaturę ścian. W secesyjnym **Domu Technika przy ul. Straszewskiego 28** została przeprowadzona rekonstrukcja stolarki okiennej w części oficyny. Z NFRZK

dofinansowano prace także w zespołach klasztornych przy ul. Łobzowskiej; w **klasztorze Zmarłychwstańców** i w klasztorze **Karmelitanek Bosych**. W **zespole klasztornym Kapucynów** przy ul. Loretańskiej 11 zrealizowano prace konserwatorskie przy elementach wystroju i wyposażeniu Kaplicy Loretańskiej. Konserwacja była dopełnieniem prac z lat 2021–2022 służących wyeksponowaniu barokowego sepetu przekazanego królowi Janowi III Sobieskiemu przez papieża Innocentego XI dla uczczenia wiktorii wiedeńskiej.

Na terenie dawnego miasta Podgórze objętego granicami pomnika historii najważniejszym przedsięwzięciem pozostaje projekt kluczowy NFRZK realizowany w formie wieżowym „Benedykt” z połowy XIX wieku. Etap projektu przypadający na rok 2023 dotyczył ukończenia niezbędnej dokumentacji projektowej remontu generalnego. Dofinansowaniem z NFRZK objęto także remont pochodzącego z 1912 roku mechanizmu zegara z wieży **kościół św. Józefa** w Rynku Podgórskim. Już poza granicami pomnika historii, na terenie **Miejsca Pamięci KL Płaszów** dofinansowano prace konserwatorskie w otoczeniu objętego wpisem do rejestru zabytków Pomnika Ofiar Faszyzmu autorstwa zmarłego w 2023 roku członka SKOZK prof. Witolda Cęckiewicza.

Prace prowadzono również w zabytkowych obiektach położonych poza historycznym centrum Krakowa. W **zespole klasztornym Klasztoru Sióstr Norbertanek** na Zwierzyńcu, oprócz wymienionych wyżej prac przy portalu romańskim, wykonano ekspertyzy techniczne i historyczne niezbędne do opracowania projektu budowlanego remontu dachów klasztoru. Zakończono trzyletni remont konserwatorski elewacji skrzydła zachodniego wraz z wykonaniem izolacji ścian fundamentowych w **dawnej Szkole Podchorążych** z pozostałościami wcześniejszego Pałacu Królewskiego w Łobzowie. Dofinansowaniem objęto również prace polegające na awaryjnej wymianie poszycia dachowego nad nawą główną i zakrystią cennego przykładu międzywojennego modernizmu – **kościół Matki Bożej Zwycięskiej** przy ul. Zakopiańskiej 86. W **kaplicy św. Bartłomieja przy ul. Konopnickiej 79** rozpoczęto remont generalny połączony z wymianą instalacji elektrycznej. W **zespole szpitalnym miasta-ogrodu w Krakowie-Kobierzynie** prowadzono roboty konserwatorskie dachu budynku nr 15 i nr 19 oraz opracowano dokumentację projektową robót konserwatorskich dachu i elewacji wraz ze stolarką okienną i drzwiową zewnętrzną budynku nr 39.

Dofinansowaniem z NFRZK objęto również kolejne etapy prac przy zabytkach budownictwa drewnianego – w **kaplicy św. Małgorzaty na Salwatorze**, w dawnym **domu młynarza w Mogile** przy ul. Klasztornej 11a (ostatni etap remontu generalnego) i w **kościół św. Bartłomieja Apostoła** w Mogile przy ul. Klasztornej 4 (zakończenie konserwacji wnętrza). W drewnianym **kościół pw. św. Jana Chrzciciela i Matki Boskiej Szkaplerznej** przy ul. Wańkowicza 19 rozpoczęto remont konserwatorski i restauratorski ścian kościoła i stolarki zewnętrznej wraz z modernizacją przyłącza energetycznego.

W stanowiącym pomnik historii **opactwie Benedyktynów w Tyńcu** kontynuowano rekonstrukcję renesansowych organów z emporą w prezbiterium. W ramach równoległej realizacji wielowątkowego projektu kluczowego NFRZK na lata 2022–2025 pod nazwą „U progu millenium – 980 lat opactwa w Tyńcu: kompleksowa konserwacja i udostępnienie pozostałości zespołu romańskiego (XI/XII w.) wraz z zabezpieczeniem i ekspozycją późniejszych nawarstwień” działania koncentrowały się na kościele klasztornym. Zakończono wymianę północnej połaci pokrycia dachowego. We wnętrzu przeprowadzono konserwację stall wraz z 5 manierystycznymi obrazami w zapleczkach oraz konserwację kapiteli, pilastrów i kamiennej arkady chóru muzycznego, malowideł na sklepieniu Kaplicy Ciemnej, malowidła Pokłon Trzech Króli i dekoracji malarskich sklepienia nawy.

Prace konserwatorskie były prowadzone także w **zespole klasztornym Kamedułów na Bielanach** i w kościele **opactwa Cystersów w Mogile** (pomnik historii) – w Kaplicy Krzyża Świętego. W **kościół pw. św. Wincentego w Pleszowie** dofinansowano remont schodów na chór i poddasze oraz 12 okien.

Dzięki dofinansowaniom z NFRZK zrealizowano w 2023 roku szereg przedsięwzięć w zabytkach architektury militarnej dawnej austriackiej Twierdzy Kraków. Rewaloryzacja fortów i innych obiektów

Twierdzy ze środków NFRZK prowadzona jest od 2013 roku w ramach wyodrębnionego w ramach priorytetu operacyjnego „II. Obiekty użyteczności publicznej” działania „II.1 Twierdza Kraków”. W obrębie **Fortu nr 2 „Kościuszko”** w 2023 roku kontynuowano zakrojone na szeroką skalę prace w obrębie rozebranych po II wojnie światowej trzech bastionów, fosy i dwóch kaponier w zachodniej części założenia. Celem tych prac jest udostępnienie publiczności tej części otoczenia Kopca Kościuszki poprzez utworzenie założenia parkowego z wkomponowanymi relikami fortu. Prace w 2023 roku koncentrowały się wokół zachowanej w stanie ruiny ściany kurtynowej między bastionami II i III. Wykonano tam żelbetonową konstrukcję przenoszącą napór wałów ziemnych i konserwatorską aranżację strzępi niezachowanych sklepień. Na odcinkach barków bastionów odtworzono ściany do poziomu strzelnic, w których zrekonstruowano kamienne parapety, poddano także konserwacji ściany i sklepienia w poternie kurtyny. Zaawansowanie prac pozwala już dostrzec najważniejsze elementy przyszłego terenu spacerowego otoczonego pozostałościami austriackich fortyfikacji. W **Forcie nr 48a „Mistrzejowice”** zakończono trzyletni cykl prac konserwatorskich i budowlanych, które miały za cel zabezpieczenie substancji fortu w formie trwałej ruiny i umożliwienie bezpiecznego korzystania z terenu fortu jako miejsca rekreacji i spędzania czasu wolnego. Prace kontynuowano również przy **Forcie nr 49 „Krzestawice”**, **Forcie 49 ¼ „Grębałów”** oraz w **Forcie nr 50a „Lasówka”**, w którym inwestor prywatny zrealizował pierwszy etap adaptacji obiektu na cele muzealno-wystawiennicze.

W ramach działania szczegółowego „V.1 Cmentarz Rakowicki – księga historii Polski” po raz ósmy podjęto renowację nagrobków, grobowców i pomników nagrobnych osób zasłużonych dla historii i kultury narodowej. Rozpoczęto prace przy grobie rodzin Bobrzyńskich i Olszewskich, w którym spoczywa Michał Bobrzyński – wybitny historyk, namiestnik Galicji w latach 1908–1913, czołowy przedstawiciel krakowskiej szkoły historycznej i stronnictwa politycznego krakowskich konserwatystów. Na **Starym Cmentarzu Podgórskim**, w ramach projektu kluczowego NFRZK, od prac przy kamiennym murze i metalowym ogrodzeniu rozpoczęto kompleksową odnowę całego założenia. Odkryto znaczną liczbę elementów kamiennych, przystłoniętych dotychczas ziemią. Będą one docelowo eksponowane w ramach lapidarium. Na podkreślenie zasługuje także efekt prac na **Cmentarzu Żydowskim tzw. Nowym** przy ul. Miodowej 55, gdzie zakończono trzyletnie przedsięwzięcie etapowane obejmujące stabilizację i odnowienie 300 macew. Środki NFRZK wspierają odnowę cmentarza przy ul. Miodowej od 2000 roku, a łączna liczba macew odnowionych w tym okresie przekroczyła już 1500. W 2023 roku rozpoczęto również prace zabezpieczające przy znajdującym się w stanie awaryjnym murze ogrodzeniowym cmentarza.

3. DZIAŁALNOŚĆ FINANSOWA

Do zadań SKOZK należy troska o zapewnienie wpływu środków na NFRZK oraz społeczna kontrola prawidłowego i efektywnego ich wykorzystania. Pieczę nad działalnością Komitetu w tym zakresie sprawowała przede wszystkim Komisja Finansowa SKOZK pracująca w roku 2023 pod kierunkiem **prof. dra hab. Jerzego Zdrady**. Funkcję zastępcy przewodniczącego komisji pełniła pani Katarzyna Basiak-Gała. Obsługę finansową NFRZK zgodnie z ustawą z dnia 18 kwietnia 1985 roku o NFRZK zapewniał w 2023 roku Wojewoda Małopolski.

W 2023 roku Komisja Finansowa odbyła 6 posiedzeń w dniach: 21 marca, 26 maja, 7 lipca, 14 września, 9 listopada i 7 grudnia.

Zasadniczym zadaniem Komisji było dbanie o prawidłowy przebieg finansowania procesu rewaloryzacji zabytków Krakowa, opiniowanie niezbędnych korekt planu rzeczowo-finansowego zapewniających pełne wykorzystanie limitów, wypracowywanie opinii, analiz i ocen dla potrzeb Prezydium i Zebrania Plenarnego SKOZK. Sprawując kontrolę finansową nad realizacją planu rzeczowo-finan-

sowego Komisja Finansowa co kwartał analizowała przedkładane przez WRZKiDN MUW informacje o stanie zaawansowania finansowego planu.

Wpływy do NFRZK wyniosły w 2023 roku **37.411.670,46 zł**, na którą to sumę złożył się m.in. stan środków na dzień 1 stycznia 2023 roku w wysokości 199.360,62 zł oraz dotacja z budżetu państwa przekazana za pośrednictwem Kancelarii Prezydenta RP w wysokości **37.000.000,00 zł**. Wydatki z NFRZK na prace w obiektach zabytkowych ujętych w rocznym planie rzeczowo-finansowym odnowy zabytków Krakowa wyniosły **37.223.696,64 zł**, co stanowiło **99,98%** łącznej kwoty dofinansowań przyznanych w planie rzeczowo-finansowym po korektach. Stan środków na rachunku NFRZK na dzień 31 grudnia 2023 roku wyniósł **187.973,82 zł**.

W celu zapewnienia optymalnego wykorzystania środków finansowych NFRZK, w odpowiedzi na wnioski beneficjentów i w oparciu o propozycje WRZKiDN MUW poparte opiniami komisji problemowych SKOZK dokonano w 2023 roku **5 korekt** planu rzeczowo-finansowego odnowy zabytków Krakowa. Z uwagi na powiązanie zapisów planu rzeczowo-finansowego z kosztami poszczególnych zadań przyjętymi na podstawie przedłożonych przez beneficjentów wstępnych kosztorysów oraz ich późniejsze uściślenie w toku realizacji planu w oparciu o faktyczne koszty, szczegółowe przedstawienie dokonanych w trakcie roku zmian w planie rzeczowo-finansowym wykracza poza ramy niniejszego sprawozdania. Informacje o korektach znajdują się w odpowiednich uchwałach Prezydium SKOZK publikowanych w Biuletynie Informacji Publicznej (bip.skoz.pl/category/uchwaly-prezydium-skoz-2023/).

Istotnym czynnikiem brany pod uwagę zarówno na etapie planowania wydatków NFRZK w roku 2023, jak i w ramach kolejnych korekt planu był udział wkładów własnych beneficjentów w koszty realizacji zadań. W momencie uchwalania planu rzeczowo-finansowego na rok 2023 stosunek udzielonych dofinansowań z NFRZK do wkładów własnych beneficjentów w kosztach realizacji całości planu wynosił jak 51,45: 48,55 (kwotowo: 33.654.938,97 zł do 31.753.415,60 zł). Dzięki opracowaniu projektu planu na rok 2023 po raz pierwszy z dostosowaniem do określonego wyprzedzająco w uchwale Prezydium SKOZK maksymalnego wskaźnika udziału środków NFRZK w ogólnej wartości zadań objętych planem, plan na rok 2023 odwrócił rysującą się w latach poprzednich tendencję do powiększania się udziału środków z NFRZK w ogólnej wartości zadań (52,27% w roku 2020, 56,69% w roku 2021, 57,12% w roku 2022). Ostatecznie w toku realizacji planu uzyskano w roku 2023 **proporcję dofinansowań z NFRZK do wkładów własnych beneficjentów w zadania objęte dofinansowaniami jak 47,50 : 52,50** (kwotowo: 37.223.669,64 zł do 41.149.247,68 zł).-Znaczący to, że do każdej złotówki pochodzącej z NFRZK beneficjenci dołożyli średnio w celu pokrycia kosztów zakontraktowanych prac 1,11 zł. Tym samym w 2023 roku nie tylko odwrócono odnotowany w latach 2021–2022 trend spadkowy w zakresie wkładów własnych beneficjentów, ale dodatkowo **osiągnięto najkorzystniejszy stosunek wkładów własnych do dofinansowań z NFRZK w całym okresie raportowania tego parametru w sprawozdaniach – to jest od roku 2012** (zob. Wykres 6 – dane oddane kolorem czerwonym). Na podkreślenie zasługuje, że wynik ten osiągnięto w warunkach skokowego wzrostu rok do roku ogólnych nakładów z NFRZK, wynikającego ze wzrostu dotacji z budżetu państwa do Funduszu z 30,0 mln złotych w 2022 roku do 37,0 mln zł w 2023. Podniesienie dotacji budżetowej w roku 2023 o 7,0 mln zł skutkowało w świetle przytoczonych danych wzrostem wkładów własnych beneficjentów w realizację zadań NFRZK aż o 19,5 mln zł w stosunku do roku poprzedniego. Dowodzi to wysokiego poziomu zdolności Krakowa do absorpcji przeznaczonych na rewaloryzację zabytków środków zewnętrznych.

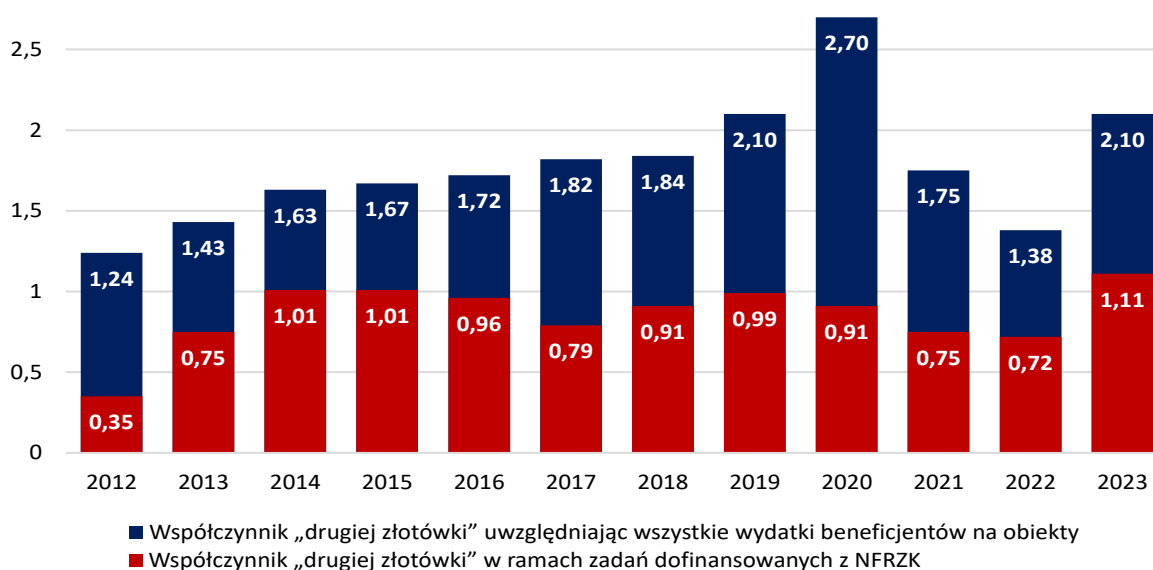
Zarazem oprócz kwoty 41.149.247,68 udziału środków własnych beneficjentów w kosztach realizacji zadań objętych planem NFRZK wykazano na podstawie pisemnych sprawozdań przedłożonych przez beneficjentów, że na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane w obiektach objętych w 2023 roku dofinansowaniami z NFRZK beneficjenci przeznaczyci poza zadaniami ujętymi w planie dodatkowo 36.864.597,24 zł.

Tym samym łączne nakłady beneficjentów funduszu na prace w obiektach ujętych w planie wyniosły w 2023 roku: 41.149.247,68 zł + 36.864.597,24 zł = **78.013.844,92 zł**, a **stosunek nakładów z NFRZK do tak rozumianego ogółu nakładów beneficjentów wyniósł:**

1 : 2,10

co w ujęciu historycznym oznacza powrót do poziomu odnotowanego po raz ostatni przed pandemią Covid-19 (zob. wykres 6 – dane oddane kolorem niebieskim). Zaobserwowany wzrost ogólnych nakładów beneficjentów na zabytki objęte planem NFRZK świadczy o wyjściu w tej dziedzinie z kryzysu wywołanego pandemią, wskazując zarazem na ścisłą korelację ogółu nakładów na rewaloryzację zabytków Krakowa z bieżącą sytuacją gospodarczą miasta.

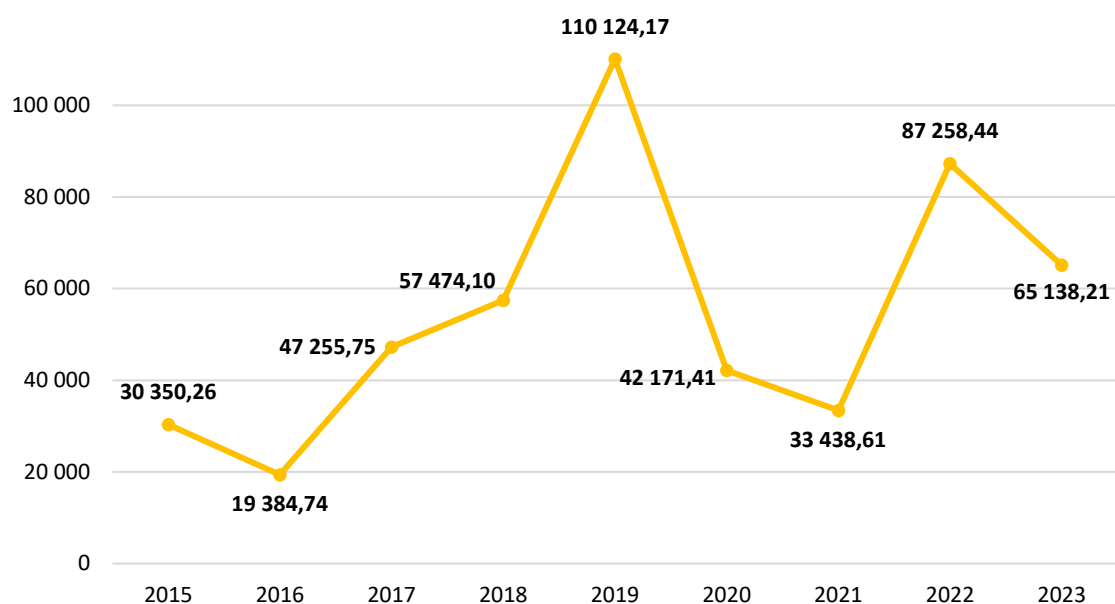
Ogólna wartość udokumentowanych prac we wszystkich obiektach objętych dofinansowaniami z NFRZK osiągnęła w 2023 roku najwyższy poziom nominalny w historii – 115.237.541,56 zł.

Wykres 6. Współczynnik nakładów beneficjentów NFRZK na prace rewaloryzacyjne w obiektach ujętych w planie rzeczowo-finansowym Funduszu w stosunku do całkowitej wysokości udzielonych z NFRZK dofinansowań

Wzorem lat ubiegłych Przewodniczący SKOZK Borysław Czarakcziew, Wojewoda Małopolski Łukasz Kmita i Prezydent Krakowa prof. dr hab. Jacek Majchrowski 12 lipca 2023 roku wystąpili do Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Dudy z prośbą o podjęcie starań o uzyskanie w 2024 roku za pośrednictwem Kancelarii Prezydenta RP dotacji z budżetu państwa do NFRZK w wysokości 41.800.000,00 zł, to jest uwzględniającej wykazywany przez Główny Urząd Statystyczny w połowie roku poziom wzrostu cen towarów i usług. Wystąpienie zawierało informację o założeniach strategicznych odnowy zabytków Krakowa. Kancelaria Prezydenta RP wystąpiła o umieszczenie w projekcie budżetu państwa na rok 2024 dotacji do NFRZK w wysokości 40.000.000,00 zł i dotacja w tej wysokości znalazła się ostatecznie w przyjętym przez Sejm budżecie.

W roku 2023 kontynuowano w ramach zbiórki publicznej zarejestrowanej pod numerem 2015/4227/OR pozyskiwanie środków na NFRZK przy użyciu 5 skarbon zlokalizowanych w przestrzeni publicznej. Do czterech skarbon umieszczonych na płycie Rynku Głównego, na placu przed Katedrą Wawelską, w terminalu lotniska Kraków-Balice oraz na dziedzińca opactwa w Tyńcu dołączyła piąta, miniaturowa skarbona zlokalizowana przy kasach biletowych Muzeum XX. Czartoryskich. Łączny przychód ze skarbon w 2023 roku wyniósł **65.138,21 zł** (zob. Wykres 7).

Wykres 7. Przychody ze skarbon w ramach zbiórki publicznej 2015/4227/OR „Na odnowę zabytków Krakowa – Narodowy Fundusz Rewaloryzacji Zabytków Krakowa”

Rok 2023 był trzecim rokiem z rzędu, w którym nie odnotowano aktów wandalizmu wobec skarbon mogących skutkować ich czasowym wyłączeniem z użytkowania. Osiągnięty wynik zbiórki, podobnie jak inne wskaźniki ujęte w niniejszym sprawozdaniu, wskazuje na przewyżczenie kryzysu związanego z pandemią Covid-19, zarazem jednak obrazuje ograniczenia, jakie niesie dla zbiórki publicznej prowadzonej przy użyciu skarbon systematyczny spadek udziału gotówki w obiegu pieniądza.

4. DZIAŁALNOŚĆ KONTROLNA

Realizując wymogi prawa finansów publicznych podmioty zaangażowane w przekazywanie i wydatkowanie dotacji z budżetu państwa do NFRZK prowadzą działania w zakresie kontroli i nadzoru nad wykorzystaniem środków budżetowych. W celu koordynacji tych działań zostało zawarte *Porozumienie z dnia 24 czerwca 2016 roku w sprawie współpracy za zakresie nadzoru i kontroli nad wykorzystaniem dotacji z budżetu państwa w ramach Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa*, którego stronami są Kancelaria Prezydenta RP, SKOZK i Małopolski Urząd Wojewódzki w Krakowie.

Na podstawie porozumienia Małopolski Urząd Wojewódzki opracował i przedstawił w roku 2023 do konsultacji pozostałym stronom plan kontroli wykorzystania środków NFRZK. Na podstawie planu przeprowadzono w 2023 roku 4 kontrole beneficjentów. Kontrole objęły m.in. sprawdzenie poprawności rozliczenia otrzymanych dofinansowań, a także utrzymanie przez beneficjenta zasady 5-letniej trwałości konserwatorskiej efektu zadania objętego dofinansowaniem. We wszystkich kontrolach udział wzięli pracownicy Biura SKOZK. Kontrole przeprowadzone w 2023 roku dotyczyły I edycji projektów kluczowych NFRZK: utworzenia Muzeum Cystersów w dawnym pałacu opata i przeoracie w Mogile (31 maja), zaprojektowania, przebudowy i remontu dawnego Arsenалу Miejskiego jako części historycznej siedziby Muzeum XX. Czartoryskich (15 czerwca), rewaloryzacji krypty kościoła Pijarów z zespołem późnobarokowych polichromii (31 sierpnia), utworzenia Muzeum Kościuszkowskiego w kompleksie bastionu V Fortu nr 2 „Kościuszko” pod Kopcem Kościuszki (6 grudnia). Małopolski Urząd Wojewódzki przekazał SKOZK i Kancelarii Prezydenta RP protokoły z kontroli. W wyniku przeprowadzonych w 2023 roku kontroli nie stwierdzono nieprawidłowości.

5. DZIAŁALNOŚĆ INFORMACYJNA I EDUKACYJNA

5.1 Działania Biura SKOZK

Biuro SKOZK aktualizowało internetowy Biuletyn Informacji Publicznej SKOZK (**bip.skozk.pl**), a na głównej stronie witryny internetowej **www.skozk.pl** publikowało informacje o przebiegu najważniejszych prac konserwatorskich i innych wydarzeniach związanych z działalnością SKOZK wraz z ich dokumentacją fotograficzną. W Biuletynie Informacji Publicznej publikowane były uchwały organów SKOZK, akty prawne regulujące działalność SKOZK i NFRZK, dane o składzie osobowym SKOZK i Prezydium, aktualizowany na bieżąco po korektach plan rzeczowo-finansowy odnowy zabytków Krakowa ze środków NFRZK i w podobny sposób aktualizowana wieloletnia prognoza finansowa NFRZK.

Komunikaty bieżące, ciekawostki związane z pracami konserwatorskimi i inne informacje o lżejszym charakterze publikowano w serwisie **Facebook**, w ramach profilu Komitetu prowadzonego przez Biuro SKOZK (łącznie w 2023 roku 48 materiałów tekstowo-zdjęciowych i udostępnień, z czego najpopularniejszy post, dotyczący zabezpieczenia gotyckich malowideł ściennych w klasztorze Augustianów, osiągnął zasięg na poziomie 63 tys. osób i 13,2 tys. tzw. aktywności, kolejny pod względem popularności – dotyczący przekazania promesy SKOZK inwestorowi remontu willi „Kosakówka” – odpowiednio 41 tys. osób zasięgu i także 13,2 tys. tzw. aktywności). Ogółem profil w serwisie Facebook między 22 marca 2023 roku a 13 marca 2024 roku zwiększył liczbę stałych obserwatorów z 9.132 do 10.169 (tj. o 11,3%). Pochodzące z różnych lat filmy o działalności SKOZK, w tym o odnowie najważniejszych zabytków Krakowa, w ramach prowadzonego przez Biuro profilu Komitetu w serwisie filmowym YouTube między 22 marca 2023 roku a 13 marca 2024 roku odnotowały 3.232 wyświetlenia, a od chwili uruchomienia profilu w styczniu 2010 roku do 13 marca 2024 roku – 160.689 wyświetleń. Na potrzeby serwisu ze względu na ograniczenia budżetowe nie produkowano w ostatnich latach nowych materiałów. Większość zawartości kanału SKOZK w serwisie YouTube ma już zatem charakter dokumentu historycznego.

W ramach obchodów 45-lecia działalności Komitetu Biuro SKOZK w ścisłej współpracy z Muzeum Historycznym Miasta Krakowa przygotowało wystawę planszową „45 lat odnowy Krakowa – miasta na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO”. Biuro dla potrzeb wystawy udostępniło z zasobów własnych lub pozyskało na drodze zakupu licencji lub nieodpłatnego udostępnienia niezbędny materiał zdjęciowy, zakupiło nowoczesne systemy ekspozycyjne i oświetleniowe oraz zleciło druk plansz. Koszty organizacji wystawy po stronie Biura SKOZK pokryła Kancelaria Prezydenta RP. Otwarcie wystawy towarzyszyło międzynarodowym obchodom 45-lecia wpisu Krakowa na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO zorganizowanym w Krakowie w dniach 7–9 września 2023 roku przez Miasto Kraków i SKOZK. Wystawa (15 plansz o wymiarach 1 m x 2 m, 109 fotografii archiwalnych, komentarz w językach polskim i angielskim) ukazuje najważniejsze osiągnięcia odnowy zabytków Krakowa od lat 70. XX wieku do dziś zestawione na osi czasu z kluczowymi wydarzeniami z życia społecznego i kulturalnego Krakowa. Kuratorem wystawy jest dr Walery Bubień z Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, zaś autorami scenariusza i tekstów w części poświęconej odnowie Krakowa pracownicy Biura SKOZK: dr Albert Sendor (koordynator), dr Artur Chojnacki i dyrektor biura Maciej Wilamowski. Sprawy związane z produkcją i montażem prowadził pan Michał Skoczyła z Biura SKOZK.

Wystawę prezentowano w formule wolnego, nielimitowanego wstępu dla publiczności w Muzeum Historycznym Miasta Krakowa – w sieni Pałacu „Krzysztofora” (7 września – 6 października 2023 roku), w hallu nowego skrzydła Biblioteki Jagiellońskiej (16 października – 18 listopada 2023 roku) i w gotyckich krużgankach klasztoru Franciszkanów w Krakowie (20 listopada 2023 roku – 13 lutego 2024 roku) Wystawa będzie eksploatowana we współpracy z kolejnymi partnerami zewnętrznymi do końca okresu obowiązywania nabytych licencji do materiału fotograficznego, to jest do 31 grudnia 2025 roku.

5.2 Pozostałe działania informacyjne

W 2023 roku ukazało się w prasie lokalnej i w serwisach internetowych kilkadziesiąt materiałów dotyczących prac rewaloryzacyjnych prowadzonych w Krakowie dzięki środkom NFRZK i ich efektów. Wśród audycji na wymienienie zasługują w szczególności rozmowa z przewodniczącym Komitetu Borysławem Czarakczewem wyemitowana 4 września przez telewizję internetową miasta Krakowa telewizja.krakow.pl., rozmowa z dyrektorem Biura SKOZK w wieczornej audycji „Tematy dnia” TVP Kraków 24 listopada oraz poświęcone działalności Komitetu poranne rozmowy w Radio Kraków Kultura prowadzone przez redaktor Justynę Nowicką. Materiały te dostępne są w formie filmów i podcastów na stronach internetowych nadawców.

W związku z przypadają w 2023 roku 45. rocznicą wpisania Krakowa na Listę Światowego Dziedzictwa i 45. rocznicą utworzenia Komitetu w ramach współpracy jednostek miejskich z Telewizją Polską powstał w reżyserii Marty Węgiel film dokumentalny „Kamienie mają głos, by przeszłość opowiedzieć przyszłości”, prezentujący historię i dokonania SKOZK z wykorzystaniem bogatego zasobu archiwów telewizyjnych, w tym zachowanej relacji filmowej z inauguracyjnego posiedzenia Komitetu w 1978 roku, materiałów z akcji skarbonkowej z lat 80. XX wieku i fragmentów programów „Piórkiem i węglem” prof. Wiktora Zina. Film został kilkakrotnie wyemitowany przez Telewizję Polską.

6. UWAGI KOŃCOWE

Roku 2023 przyniósł procesowi odnowy zabytków Krakowa wyjście z dwuletniego okresu spowolnienia wywołanego pandemią Covid-19, a następnie inflacją. Wielką w tym zasługą Prezydenta RP Andrzeja Dudy, a także Sejmu i Senatu, których decyzjom zawdzięczamy przywrócenie Narodowemu Funduszowi Rewaloryzacji Zabytków Krakowa potencjału utraconego w ostatnich latach w związku z inflacją. Dzięki decyzjom władz Rzeczypospolitej dotacja z budżetu państwa wynosząca od 2014 do 2022 roku corocznie 30 mln zł wzrosła w roku 2023 do 37 mln zł, a w roku 2024 do 40 mln zł. Zarazem, jak szczegółowo wykazano w rozdziale 3. niniejszego sprawozdania, wzrost w 2023 roku dotacji budżetowej o 7 mln zł wiązał się ze wzrostem nakładów własnych na rewaloryzację zabytków po stronie beneficjentów NFRZK o 19,5 mln zł. Pokazuje to, że Kraków rozpatrywany jako system obejmujący właścicieli i użytkowników zabytków, władze samorządowe, służby konserwatorskie, projektantów, wykonawców i końcowych użytkowników zabytku (odbiorców dziedzictwa) był dobrze przygotowany pod względem planów działania i zdolności operacyjnych do wzrostu nakładów publicznych na odnowę zabytków.

Rok jubileuszu 45-lecia powołania SKOZK pokazał skalę możliwości, jakie otwiera przed Komitetem współpraca w ramach sieci instytucji publicznych i organizacji pozarządowych. Dzięki wzorowej współpracy z Gminą Miejską Kraków i prezydentem miasta Jackiem Majchrowskim udało się nadać obchodom rocznicy powstania SKOZK rozgłos i skalę, które siłami samego Komitetu byłyby trudne do osiągnięcia. W 2023 roku przy wsparciu instytucji miejskich powstał film telewizyjny o fenomenie SKOZK i atrakcyjna wystawa planszowa, a Komitet miał możliwość opowiedzenia o swojej specyficznej roli na forum międzynarodowym. Zarazem czołowa w skali Polski realizacja konserwatorska, czyli sfinansowana w przeważającej mierze ze środków NFRZK konserwacja Ołtarza Wita Stwosza, została uhonorowana przez Komisję Europejską nagrodę „Europa Nostra”.

Znaczenie dla przyszłości SKOZK ma podjęta przez Pana Prezydenta Andrzeja Dudę decyzja o poszerzeniu składu Komitetu o kolejnych 10 członków. Witając w naszym gronie nowe osoby nie sposób nie zauważyć, że coraz większy udział w pracach Komitetu ma pokolenie, którego dojrzałość przypada w całości na okres Polski niepodległej, należącej do Unii Europejskiej i rozwijającej gospodarkę rynkową. Pozwala to myśleć optymistycznie o przyszłości odnowy zabytków Krakowa.

Podsumowanie roku 2023 wymaga złożenia gorących podziękowań wszystkim, których życzliwość i pomoc przyczyniła się do pełnej realizacji zamierzeń Komitetu. Podziękowania za działania na rzecz odnowy zabytków Krakowa i bardzo dobrą współpracę składamy Wojewodom Małopolskim – Łukaszowi Kmicie i dr. Krzysztofowi Janowi Klęczarowi. O naszej wdzięczności za zrozumienie znaczenia krakowskich zabytków i decyzje w tej sprawie zapewniamy parlamentarzystów, szczególnie tych pochodzących z Małopolski, a także Szefa Kancelarii Prezydenta RP Panią Minister Grażynę Ignaczak-Bandydych oraz Zastępcę Szefa Kancelarii Prezydenta RP Pana Ministra Piotra Ćwika, bez których wsparcia nie zdołalibyśmy zrealizować w 2023 roku wszystkich zamierzeń związanych z obchodami 45. rocznicy powstania SKOZK.

Szczególne słowa podziękowania za opiekę sprawowaną nad procesem odnowy zabytków Krakowa tradycyjnie kierujemy na ręce Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Dudy.

Kraków, 13 marca 2024 roku

Przewodniczący Społecznego Komitetu
Odnowy Zabytków Krakowa
/–/
Borysław Czarakczew